

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

**OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA JAKO
SOUČÁST DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ UČITELEK
MATEŘSKÝCH ŠKOL**

**PERSONAL AND SOCIAL EDUCATION AS PART OF
FURTHER EDUCATION OF KINDERGARTEN
TEACHERS**

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tereza Krčmářová, Ph.D.

Autor diplomové práce: Mgr. Kateřina Kolářová

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: listopad, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Terezy Krčmářové, Ph.D. a s použitím uvedené literatury a dalších uvedených informačních zdrojů. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením práce v databázi Theses.

V Praze dne 25. listopadu 2013

.....
Kateřina Kolářová

Upřímně děkuji Mgr. Tereze Krčmářové, Ph.D., nejen za cenné konzultace a připomínky při zpracování této diplomové práce, ale především za vstřícnost a ochotu.

Dále děkuji Vojtovi, za trpělivost, podporu a lásku.

Zároveň děkuji učitelkám mateřské školy MOZAIKA v Jihlavě v čele s osvícenou, vstřícnou a milou paní ředitelkou.

Anotace

Klíčová slova

Pedagogické kompetence učitele mateřské školy, osobnostně sociální rozvoj, akční výzkum, komunikace v předškolním vzdělávání, duševní hygiena, pravidla ve třídě MŠ

Předmětem práce je osobnostně sociální rozvoj učitelek mateřských škol coby jedna z možností jejich dalšího vzdělávání. Teoretická část mapuje aktuální dostupné modely profesních kompetencí současných předškolních pedagogů a zabývá se možnostmi jejich rozvoje prostřednictvím osobnostní a sociální výchovy (OSV). Cílem empirické části práce je formou akčního výzkumu vytvořit, realizovat a reflektovat krátkodobý praktický kurz pro učitelky mateřských škol zaměřený na vybraná témata osobnostně sociální výchovy. Výběr témat (pravidla v MŠ, komunikace a duševní hygiena) vzešel z dotazníkového průzkumu zájmu o vzdělávání v tématech OSV mezi učitelkami MŠ. Záměrem kurzu je pomocí sebezkušenostních aktivit provést nácvik dovedností a rozvinout profesní kompetence učitelek v některých oblastech. Zároveň také v rámci společné diskuze, sdílením profesních zkušeností, skupinové reflexe a vlastní sebereflexe přivádět učitelky k uvažování nad vhodným řešením problematických pedagogických situací. Navazujícím cílem je přenést témata do roviny práce učitele s dětmi a provázat je s klíčovými kompetencemi pro předškolní vzdělávání, vzdělávacími oblastmi a očekávanými výstupy podle *Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání*.

Annotation

Keywords

Pedagogical competencies of preschool teachers, personal and social development, action research, communication in pre-school education, mental hygiene, rules in the kindergarten classroom

This thesis investigates the personal and social development of preschool teachers as one of the possibilities for their further education. The theoretical part describes the current available types of professional competencies of current preschool teachers and focuses on their professional development through personal and social education (PSE). The aim of the empirical part is to create, implement and reflect short-term practical training for kindergarten teachers in selected topics of personal and social education through a form of action research. Selected topics (issue of rules in kindergarten, communication and mental hygiene) came from a questionnaire of interest in education issues of PSE. The aim of the course is skills training and improving of professional competence of teachers in selected areas through self-experience activities. Also the course leads teachers to think about appropriate solutions of problematic educational situations through joint discussion, sharing of professional experiences, reflection and self-reflection of teachers. The secondary purpose is to show the topics from the view of teachers' working with children and to link them with key competencies for preschool education, educational areas and expected outcomes of the national curriculum *Framework Educational Program for Pre-primary education*.

Obsah

Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	10
2 PODPORA PROFESNÍCH KOMPETENCÍ PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA.....	12
3 OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA.....	14
4 PŘÍPRAVA BUDOUCÍCH PŘEDŠKOLNÍCH PEDAGOGŮ PROSTŘEDNICTVÍM OSV ..	16
4.1 Střední pedagogické školy a OSV	17
4.2 Vyšší odborné školy.....	17
4.3 Pregraduální příprava a OSV	18
5 PROFESNÍ ROZVOJ PŘEDŠKOLNÍCH PEDAGOGŮ V ČR	20
II. TEORETICKO PRAKTICKÁ ČÁST.....	22
Úvod k vybraným tématům kurzu	22
6 KOMUNIKACE	22
7 PRAVIDLA V MŠ.....	24
8 DUŠEVNÍ HYGIENA	25
SHRNUTÍ.....	27
III. EMPIRICKÁ ČÁST	28
9 POPIS VÝCHOZÍ SITUACE, CÍLE, METODY VÝZKUMU	28
9.1 Východiska	28
9.2 Role výzkumníka v akčním výzkumu	30
9.3 Fáze výzkumu	31
9.4 Charakteristika výzkumného vzorku	32
10 PŘÍPRAVA KURZU.....	32
10.1 Cíle kurzu.....	32
10.2 Metody a techniky kurzu.....	33
10.2.1 Předávání informací	33
10.2.2 Příprava aktivit	34
10.2.3 Mapování potřeb učitelů MŠ v oblasti OSV	34

10.2.4	Vyhodnocení dotazníku.....	36
11	ORGANIZACE KURZU	37
11.1	Cílová skupina	37
11.2	Rozsah vzdělávací akce	37
11.3	Místo realizace kurzu	38
11.4	Pomůcky.....	38
12	NÁVRH KURZU, REALIZACE A PRŮBĚŽNÁ REFLEXE.....	39
12.1	Scénář kurzu: Osobnostně sociální rozvoj učitelek MŠ Mozaika	39
12.2	Reflexe dopoledního bloku: den 1	48
12.1	Reflexe odpoledního bloku: den 1	60
12.2	Zhodnocení: den 1.....	62
12.3	Reflexe a zhodnocení den 2	74
13	ZÁVĚREČNÁ REFLEXE KURZU	78
13.1	Reflexe kurzu z pohledu učitelek	78
13.2	Reflexe kurzu z pohledu lektorky.....	80
14	ZÁVĚRY AKČNÍHO VÝZKUMU A DOPORUČENÍ	81
15	DISKUSE	83
	Závěr	84
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ.....	85
	SEZNAM PŘÍLOH	88

Úvod

Profese učitelky¹ v současné mateřské škole patří mezi velmi zodpovědná a ne vždy doceňovaná povolání. Ohlédneme-li se směrem zpět na cestě stále probíhající kurikulární reformy, uvědomíme-li si tempo dnešní doby, celoevropské tendence a současné požadavky k proměně školství ve smyslu osobnostně zaměřeného vzdělávání, pak je nutno říci, že na učitele (nejenom předškolního stupně vzdělávání) jsou v dnešní době kladeny poměrně vysoké nároky.

V úvahách o tématu diplomové práce jsem se zamýšlela nad možnostmi podpory předškolních pedagogů. Jak učitelkám pomoci, aby se dokázaly s náročnými požadavky vyrovnávat? Téměř každý den učitelky pod tlakem společnosti a médií čelí rozmanitým požadavkům rodičů svěřených dětí. Zároveň musí splňovat kurikulární zadání vést každé dítě k rozvoji všech stránek osobnosti podle jeho individuálních potřeb, zájmů, možností a podporovat tyto kroky dovednostmi v pedagogické diagnostice. To jsou některé z požadavků, kterým mají učitelky dostát, a to často i při možném horním limitu počtu 28 dětí ve třídě.

Domnívám se, že profesní podpora je potřebou a má být součástí praxe pro zajištění kvalitní učitelské práce, předcházení profesnímu vyhoření nebo dokonce předčasnému opouštění učitelské profese. Studium Pedagogiky osobnostně sociálního rozvoje, zájem o předškolní vzdělávání a snaha prakticky přispět k profesní podpoře předškolních pedagogů mě vedly k zamýšlení nad sestavením a uskutečněním kurzu osobnostně sociálního rozvoje pro skupinu učitelek z mateřských škol.

Předmětem této práce je příprava koncepce kurzu osobnostní a sociální výchovy (OSV) pro učitelky MŠ, realizace kurzu a jeho zhodnocení. Teoretická část se zabývá požadavky na kvalitu předškolních pedagogů, současnými dostupnými modely jejich pedagogických kompetencí a možnostmi profesního rozvoje předškolních pedagogů prostřednictvím OSV. Shrnuje také, jaké je zastoupení OSV v přípravě na

¹ S ohledem na téměř 100 % zastoupení žen na pozicích předškolních pedagogů v ČR, ve vazbě na úsporu textu v diplomové práci a vzhledem k praktické části, kterou jsem realizovala pouze s ženami-učitelkami, používám v textu DP pojem učitelka MŠ, a to bez jakékoli vůle diskriminovat mužské zastoupení.

profesi a jaká je současná vzdělávací nabídka v tématech OSV v rámci dalšího vzdělávání předškolních pedagogů. Cílem praktické části je pomocí metod akčního výzkumu a OSV připravit, zrealizovat a reflektovat krátkodobý kurz OSV pro učitelky mateřských škol.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Předškolní výchova a vzdělávání utváří základy a dovednosti pro život i další vzdělávací cestu člověka. Dobré a pevné základy jsou klíčové i v kontextu celoživotního učení. Výraznější pozornosti předškolní výchově a vzdělávání dětí se v posledních letech stále více dostává i na poli evropské a národní vzdělávací politiky.

Na evropské úrovni se k problematice a významu předškolního vzdělávání vyjadřuje Evropská komise ve své zprávě z roku 2011: „*Vysoce kvalitní raná péče vede k výrazně lepším výsledkům dosaženým v mezinárodních testech týkajících se základních dovedností, jako je například PISA a PIRLS².*“ (Syslová, 2013, str. 14)

Na národní úrovni se aktuálně na půdě Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) dokončuje³ jednotící dokument pro českou školskou politiku *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020⁴* (Strategie 2020). Dokument, který vychází ze strategie Evropské unie pro období 2010–2020 *Evropa 2020⁵*, ze strategického rámce evropské spolupráce v oblasti vzdělávání a odborné přípravy *Education and Training 2020⁶* a navazuje na *Národní program rozvoje vzdělávací soustavy (Bílá kniha)* z roku 2001, prošel téměř roční veřejnou i odbornou diskuzí, sjednocuje dokumenty školské politiky v ČR a udává hlavní směry do roku 2020.

² PISA = Programme for International Student Assessment, PIRLS = Progress in International Reading Literacy Study

³ *České školství v mezinárodním srovnání* [online]. Praha: MŠMT, 2012 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ceske-skolstvi-v-mezinarodnim-srovnani-1-1>>

⁴ V době dokončování diplomové práce (listopad 2013) je materiál v připomínkovém řízení MŠMT.

⁵ *EVROPA 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění* [online]. Brusel: Evropská komise, 2010 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/evropske-politiky/strategie-evropa-2020/Evropa_2020_cz_Sdeleni_EK.pdf>

⁶ *ET 2020 Strategický rámec ve vzdělávání a odborné přípravě* [online]. Praha: MŠMT, 2012 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/evropska-spoluprace-ve-vzdelavani-a-odborne-priprave>>

Strategie 2020 se opírá o mezinárodní studie⁷ a srovnání států OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) a význam předškolního vzdělávání potvrzuje konstatováním, že „*předškolní vzdělávání nejvíce ovlivňuje úspěšnost žáků v pozdějším vzdělávání i celoživotním učení.*“ V následujících letech si MŠMT ve vztahu k předškolnímu vzdělávání klade za cíl: „*Zvýšit dostupnost a kvalitu předškolního vzdělávání jako základu celoživotního učení.*“

Předpokladem pro systematický, smysluplný a účinný rozvoj předškolních dětí jsou **kvalitní předškolní programy** pro vzdělávání. Nicméně o kvalitě pedagogického působení rozhoduje především **kvalita předškolního učitele**. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV) stanovuje mateřským školám (MŠ) z národní úrovně očekávané výstupy, ke kterým je třeba pedagogické úsilí směřovat. Implementace RVP PV do specifických školních vzdělávacích programů MŠ i současné tendence k osobnostně orientovanému vzdělávání předškolních dětí kladou na vedoucí pracovníky a učitele MŠ vysoké požadavky. Přivádí učitele k respektování vývojových zákonitostí, sociokulturního zázemí dětí, přirozených potřeb a zájmu dětí. Snaží se o individuální rozvoj každého dítěte v jeho maximálních možnostech. S větší svobodou (decentralizací systému vzdělávání v rámci kurikulární reformy) přišla i **větší zodpovědnost a nároky na profesionalitu** v práci předškolních učitelů s dnešními dětmi.

Učitelky/učitelé (dále v textu jen *učitelky*) mateřských škol zaměřují podstatnou část svého profesního výkonu na celostní rozvoj dětí. Ten vychází ze základů **osobnostního a sociálního rozvoje dětí**, pokračuje přes jejich prvotní **přijetí vzdělávacích nabídek** až po **záměrné učení** a výrazně souvisí s podněcováním celé šíře **raných projevů dětských dispozic** (zájmy, nadání) až po **nápravu vývojových nebo vznikajících poruch** (Průcha, Kořátková, 2013, s. 60).

Podpora a další vzdělávání předškolních pedagogů je proto nezbytnou součástí jejich profesního rozvoje. Význam a potřebu dalšího vzdělávání všech učitelů dokládá opět zmiňovaný dokument *Strategie 2020*. Jedním ze zamýšlených cílů MŠMT je:

⁷ Např. studie *Early Childhood Education for All: A Wise Investment* [online]. New York, 2005. Dostupné z WWW: <<http://web.mit.edu/workplacecenter/docs/Full%20Report.pdf>>

„Posílit průběžnou metodickou podporu učitelů“. Mezi opatřeními, která mají k cíli napomoci, dále uvádí: „podporovat efektivní formy vzájemného sdílení dobré praxe mezi pedagogy; zmapovat a zveřejňovat pro inspiraci zkušenosti českých škol s touto formou zlepšování“.

2 PODPORA PROFESNÍCH KOMPETENCÍ PŘEDŠKOLNÍHO PEDAGOGA

Od práce učitelky mateřské školy se očekává, že bude mít dostatek vědomostí o předškolním dítěti a dokáže vytvořit vhodné podmínky pro pedagogickou práci. Pro úspěšnou práci s dětmi dokáže zvolit odpovídající metody, dovede otevřeně a pozitivně komunikovat a diferencovat práci podle věku, stavu rozvoje a potřeb jednotlivých dětí (Průcha, Koťátková, 2013, s. 60).

Kvalita náročné práce učitelky závisí na zvládnutí **profesních kompetencí**, tedy na zvládnutí znalostí, dovedností, návyků a postojů, které jsou pro dané povolání klíčové. Profesionální kompetencemi předškolních pedagogů se u nás podrobněji zabývá např. **Z. Syslová** (Syslová, 2013). Upozorňuje na dokument⁸ **J. Vašutové**, která v kolektivu dalších autorů zpracovala model profesních kompetencí učitele, a to včetně konceptu zaměřeného přímo k profesi učitelek MŠ. Autoři definují klíčové kompetence učitele na základě tzv. Delorsova konceptu „čtyř pilířů“⁹ vzdělávání a vztahují kompetence učitele k daným vzdělávacím cílům: **Učit se poznávat, Učit se jednat, Učit se žít společně, Učit se být**. Koncept dále představuje oblasti pro současné potřeby profesní způsobilosti učitele. Jak dále uvádí Z. Syslová, dokument se blíží definování standardu učitele (tj. požadavky na to, co má učitel splňovat), avšak ve vztahu k možnostem jeho využití pro hodnocení a sebehodnocení předškolního pedagoga v běžné praxi je odborníky považován za příliš obecný (Syslová, 2013, str. 25). S. Koťátková k tomu dodává, že: „školní praxe zatím plně těchto zdrojů nevyužívá. Učitelé

⁸ VAŠUTOVÁ, J. Kvalifikační předpoklady pro nové role učitelů. In Walterová, E. (Ed.). *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém. Sborník z celostátní konference*. Praha: UK, 2001. ISBN 80-7290-059-5.

⁹ Uvedené pilíře byly formulovány ve zprávě mezinárodní komise UNESCO *Vzdělávání pro 21. století: Učení je skryté bohatství* v roce 1996 – DELORS J. (ed.): *Learning: The treasure within*. Tyto pilíře jsou základem pro naše vzdělávací kurikulum a formulují, jak má být vzdělávání pojímáno.

si často nedovedou představit, jak jinak svoji práci koncipovat. Sami mají nedostatek zkušeností. Ve vlastní školní docházce ji neprožili a nezískali ji ani v přípravě na své povolání. Nebývá ani častou náplní dalšího vzdělávání, kterého se ostatně neúčastní všichni učitelé průběžně ve své praxi.“ (Koťátková, 2002, s. 38).

Z. Syslová nabízí vlastní **Rámeček profesních kvalit učitele mateřské školy**, který je výstupem její disertační práce a prošel pilotním ověřením. Jedná se o praktický evaluační nástroj a autorka jej vytvořila modifikací nástroje *Rámeček profesních kvalit učitele* určeného učitelům základních a středních škol, který vznikl v rámci projektu na MŠMT *Cesta ke kvalitě*. K modifikaci pro předškolní pedagogy uvádí: „*Jde o komplexní nástroj určený především učitelům a ředitelům mateřských škol pro dlouhodobé sebehodnocení a hodnocení kvality učitele.*“ Jeho základem jsou **profesní činnosti**, které tvoří soubor kritérií a indikátorů v důležitých oblastech profesních činností učitelky MŠ jako jsou: plánování, prostředí pro učení, procesy učení, hodnocení vzdělávacích pokroků dětí, reflexe vzdělávání, rozvoj školy a spolupráce s kolegy, spolupráce s rodiči a širší veřejností, profesní rozvoj učitele. (Syslová, 2013, str. 57).

Evaluační nástroj *Rámeček profesních kvalit učitele mateřské školy* zahrnuje nejenom definované profesní kompetence, vzor portfolia učitelek pro mapování posunu v jejich dovednostech či k archivaci jejich dokladů o absolvovaném vzdělávání, záznamy z hospitační a kontrolní činnosti. Obsahuje i podklad pro hodnocení ŠVP, periodické hodnocení a další prakticky využitelné součásti.

Schéma profesních kompetencí předškolních pedagogů podrobně rozpracovala ve své disertační práci také **V. Krejčová**¹⁰. Zabývala se výzkumným šetřením se zaměřením na identifikaci současných vzdělávacích potřeb předškolních pedagogů z hlediska jejich přípravy. Výstupem práce je **nástin kompetenčního modelu pedagogické přípravy předškolních pedagogů**¹¹. Model představuje tři hlavní skupiny kompetencí: *kompetence k výchově a vzdělávání, osobní kompetence a rozvíjející kompetence*. Hlavní skupiny autorka dále dělí na klíčové pedagogické kompetence: *pedagogicko-psychologické, psychodidaktické, organizační a řídicí, diagnostické a*

¹⁰ Výsledky výzkumného šetření uvedené disertační práce V. Krejčové jsou dostupné z WWW: <http://www.ped.muni.cz/capv11/3sekce/3_CAPV_Krejцова.pdf>

¹¹ viz Příloha č. 5

hodnotící, poradenské a konzultativní, prosociální, informační, kompetence osobní regulace a kompetence reflexe vlastní činnosti. Uvedené kompetence dále konkretizuje jako důležité způsobilosti. (Krejčová, 2011).

Přehled kompetencí a jejich rozpracování ukazuje model pedagogické přípravy předškolních pedagogů. Inspiraci pro hodnocení vlastní pedagogické činnosti je však možné, využít i při sebehodnocení vlastní činnosti praktikujícími učitelkami či při evaluačních aktivitách ředitelek MŠ.

Z. Syslová připomíná, že vzhledem k nedořešené otázce profesního standardu učitele, tedy státního požadavku na kvalitu jeho práce, a zatím chybějícímu kariérnímu řádu pro učitele nezbyvá, než využít pro praxi předškolních pedagogů dostupné kompetenční moduly. (Syslová, 2013, str. 44).

3 OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Autoři V. Mertin a I. Gillernová uvádí, že **kvalita výkonu učitelky MŠ** vedle dalších dovedností **úzce souvisí s dovednostmi učitelky v oblasti osobnostní a sociální a v příslušných sociálně psychologických dovednostech.** Tyto dovednosti zahrnují citlivost, porozumění a trpělivost i dovednost vymezovat určitá pravidla soužití na úrovni, která je dětem blízká. S tím souvisí i dovednost vytvářet takové prostředí, které by bylo motivující pro dětské poznávání a učení. Děti pak snáze přijímají programy s očekáváním, zájmem, dokážou se více soustředit a na pokyny učitelky s větším porozuměním reagovat. (Koťátková & Průcha, 2013, str. 60).

V MŠ probíhá mnoho typů, druhů a forem činností a zároveň mnoho interakcí mezi učitelkami, dětmi a rodiči nebo dalšími dospělými (provozní zaměstnanci MŠ). Všichni se vzájemně ovlivňují, vznikají rozmanité a někdy složité mezilidské vztahy. Možností jak optimalizovat působení učitelek ve prospěch rozvoje dítěte, ve prospěch spolupráce rodiny a MŠ a co je důležité - ve prospěch profesní spokojenosti učitelky **je osvojování a rozvíjení psychosociálních dovedností učitelek** prostřednictvím **Osobnostní a sociální výchovy.**

Pojem *osobnostní a sociální výchova* byl v České republice přeložen zároveň s návrhem osnovy samostatného předmětu „*Personal and Social Education*“ (zpracovaného londýnským učitelem S. Birchem) na přelomu 80. a 90. let z britského národního kurikula českými divadelními pedagogy. V roce 1991 byl systém PSE popularizován díky E. Machkové v její knize „*Drama v anglické škole*“¹². Birchova návštěva na počátku 90. let pak definovala rozdíly mezi osobnostní a sociální výchovou a dramatickou výchovou. Od té doby se u nás začala OSV zvolna vyvíjet jako samostatná oblast výchovy a vzdělávání.

Katedra pedagogiky FF UK začala OSV věnovat soustavnější pozornost v první polovině 90. let 20. století zejména prostřednictvím odborného zaměření členů katedry, zejména pak díky činnostem doc. J. Valenty, který OSV vymezil jako: „*praktickou disciplínu zabývající se rozvojem klíčových životních dovedností či životních kompetencí pro každý den. Jde zejména o kompetence, resp. dovednosti v oblasti osobnostní, sociální a morální. Osobnostní a sociální výchova probíhá prakticky, osobně a má respektující charakter k jejím účastníkům.*“ (Valenta, 2006, str. 13).

Systém OSV vytvořený na katedře Pedagogiky FF UK byl dále ověřován v rámci celostátního vzdělávacího projektu „*Dokážu to?*“¹³ a stal se základem pro zpracování průřezového tématu **Osobnostní a sociální výchova** v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání* (RVP ZV). Skupina absolventů studia se specializací v pedagogice osobnostně sociálního rozvoje v roce 2003 založila občanské sdružení pod názvem *Projekt Odyssea* a pomáhá základním a středním školám při zavádění osobnostní a sociální výchovy jako uceleného systému do běžné pedagogické praxe.

V předškolním období se utváří základy klíčových kompetencí pro život dětí. Je možné se inspirovat systémem OSV a prohlubovat či rozšiřovat osobnostní a sociální kompetence předškolních pedagogů, aby lépe a účelněji dokázaly stavět klíčovými kompetencím pevné základy?

¹² MACHKOVÁ, E. *Drama v anglické škole: Komentované citace anglických osnov dramatické výchovy*. Praha: Artama 1991. ISBN 80-70680-29-6.

¹³ Projekt ukončen v roce 2007. Informace o projektu jsou dostupné z WWW. <<http://www.aisis.cz/ukoncene-projekty>>

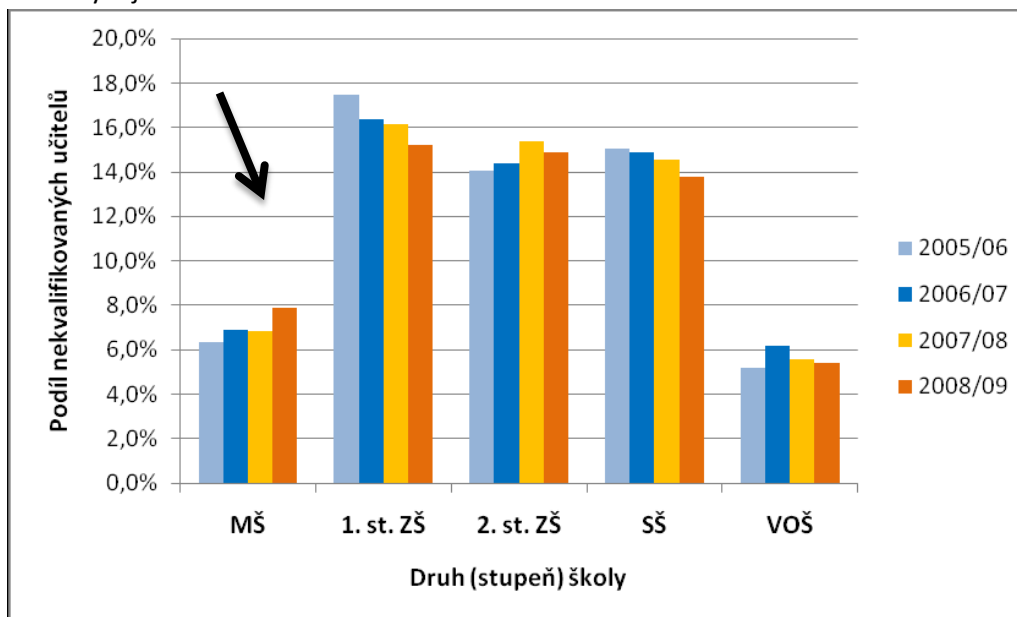
4 PŘÍPRAVA BUDOUCÍCH PŘEDŠKOLNÍCH PEDAGOGŮ PROSTŘEDNICTVÍM OSV

Profesní příprava učitelek MŠ u nás probíhá tzv. „trojkolejně“:

- na středních pedagogických školách
- na vyšších odborných školách
- na vysokých školách

Většina současných praktikujících předškolních pedagogů během své přípravy na povolání neprošla uceleným systematickým vzděláváním v oblasti osobnostního a sociálního rozvoje. Ze zákona vyplývá nejnižší požadavek na stupeň kvalifikace pro práci pedagogického pracovníka v mateřské škole (maturita), nadále však více než 11,7 % nemá potřebnou kvalifikaci¹⁴ a od roku 2005 tento počet stále narůstá¹⁵, viz graf.

Graf: Vývoj nekvalifikovanosti učitelů

Zdroj dat: bývalý ÚIV, nyní Národní ústav pro vzdělávání

¹⁴ Výroční zpráva za rok 2011/2012 [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2013 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.csicr.cz/getattachment/e1b96137-2102-4a87-8cae-7384d9dba60c>>

¹⁵ Analýza kvalifikovanosti učitelů a návrhy doporučení pro podpůrné projekty ESF [online]. Praha: MŠMT, 2008 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/5302>>

Možnosti zvyšování a doplňování kvalifikace, zvyšování odbornosti a kompetencí pro pedagogické pracovníky v předškolním vzdělávání formou distančního vzdělávání jsou u nás zatím nedostatečné.

4.1 Střední pedagogické školy a OSV

Střední pedagogické školy (SPGŠ) nabízí čtyřleté studium ukončené maturitou. Absolventi SPGŠ tak získávají v souladu se zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících kvalifikaci pro profesi učitelky MŠ. Vzdělávání předškolních pedagogů prostřednictvím osobnostní a sociální výchovy (OSV) na SPGŠ vychází od roku 2009 z RVP pro obor *Předškolní a mimoškolní pedagogika*. Problematika osobnostně sociálního rozvoje žáků je zde obsažena zejména v průřezovém tématu **Občan v demokratické společnosti**. Zabývá se rozvojem klíčových kompetencí žáků střední pedagogické školy. Z hlediska OSV jsou to především kompetence k učení, řešení problému, komunikativní, personální a sociální kompetence. Konkrétně zahrnuje vědomosti a dovednosti z těchto oblastí¹⁶:

- osobnost a její rozvoj;
- komunikace, vyjednávání, řešení konfliktů;
- morálka, svoboda, odpovědnost, tolerance, solidarita.

4.2 Vyšší odborné školy

Studium v oboru vzdělávání zaměřeném na přípravu učitelů předškolního vzdělávání nabízí také některé vyšší odborné školy. V současné době jsou to tři VOŠ v ČR (Beroun, Litomyšl, Kroměříž). Důraz je zde kladen na odbornou teoretickou přípravu, která navazuje na ukončené všeobecné středoškolské vzdělání: „*Na rozdíl od vysokoškolské přípravy se vyšší odborné vzdělávání nezaměřuje tolik na tzv. reflektivní*

¹⁶Dostupné z WWW z:

http://zpd.nuov.cz/RVP_3_vlna/RVP%207531M01%20Predskolni%20a%20mimoskolni%20pedagogika.pdf

praxi. Získávání praktických zkušeností má mnohem menší procentuální zastoupení v učebním plánu, než je tomu na vysokých školách.“ (Syslová, 2013, str. 26).

4.3 Pregraduální příprava a OSV

Požadavek na vysokoškolskou přípravu učitelů MŠ byl uzákoněn vládním nařízením ze dne 27. srpna 1946. V roce 1950 byl kvůli nedostatku učitelů MŠ opět schválen požadavek pouze na středoškolské vzdělání. Další potřeba ustavit vysokoškolský stupeň vzdělávání pro předškolní pedagogy přišla v roce 1970, tentokrát se stanovila možnost nikoli povinnost vysokoškolského vzdělání pro výkon profese učitelky v MŠ. (Syslová, 2013, str. 27).

Od roku 1993 se ujal název oboru *Učitelství pro mateřské školy* a postupně se zavedl na všech devíti pedagogických fakultách v ČR. Eva Opravilová, která se výrazně zasadila o rozšíření oboru na pedagogických fakultách, charakterizuje společné rysy programů následovně:

- důraz na pojetí MŠ jako místa, kde se rozvíjejí a kultivují především sociální vztahy;
- důraz na osobnostní rozvoj dítěte a individualizaci jeho vzdělávání;
- důraz na autonomii učitelky v přípravě projektů a kurikula;
- **důraz na vlastní osobnostní a sociální rozvoj a profesní kompetence.**

(Syslová, 2013, str. 27).

Příklad přístupu fakulty k osobnostně sociálnímu rozvoji studentů můžeme uvést na příkladu pražské pedagogické fakulty.

Fakulta nabízí ve studijním plánu bakalářského studia *Učitelství pro mateřské školy* jednosemestrální kurz OSV. Kurz vyžaduje aktivní účast studentů na seminářích a samostatný výstup s videozáznamem a jeho rozbohem. S. Koťátková ve své disertační práci uvádí, že cílem kurzu je: *„orientovat studenty formou integrovaného pojetí vybraných společenskovedních disciplín na specifika učitelského povolání, s důrazem na jejich sociální, psychologický a pedagogický charakter. Prostřednictvím především prožitkového a zkušenostního učení vést studenty k akceptaci sebe,*

prohloubit schopnosti porozumět druhému, komunikovat a nacházet dohodu a řešení v určitých reálných nebo simulovaných situacích. Být autentickou a tvůrčí osobností v oblasti sociální a pedagogické, s vysokou mírou empatie a akceptace druhého.“ (Koťátková, 2002, str. 75)

Formu vzdělávání charakterizuje následovně: *„Konkrétně se předpokládá, že kurz OSV bude procesem explikace jednotlivce (náhledu na sebe) prostřednictvím sociálních vjemů a prožitků ve skupině. Bude se jednat o zaujímání postoje ke skutečnostem týkajícím se sociální sféry a profesní role (např. optimalizace a kongruence nonverbální a verbální komunikace; rozhodování, argumentace, dohoda; vyhodnocení a reagování na podkladě sociální percepce; vnímání roviny konfliktů, jejich facilitace a intervence; autodiagnostika a dovednost organizovat čas a povinnosti, apod.) Předpokládá se přenos určitých zkušeností a dovedností získaných v kurzu OSV do reálných situací v životě a do pedagogické práce.“* (Koťátková, 2002, str. 75)

Posun studentů prostřednictvím kurzu OSV dále charakterizuje jako zamýšlené cílové výstupy:

- *Vzroste kongruence mezi jednotlivcem a skupinou na základě hlubšího vzájemného poznání a akceptace*
- *vzroste sebeexplorace, jakožto subjektivní proces, během kterého se člověk i druhému otevírá a zabývá se svým prožíváním*
- *zlepší se sebeempatie a v závislosti na ní i empatie druhého*
- *vzroste iniciace aktivního jednání*
- *prohloubí se vztah k jednotlivcům ve skupině i ke skupině jako celku, dále se prohlubuje uspokojení ze sdílení společného dění a z možnosti vzájemné pomoci*
- *otevírají se prameny profesní senzitivity, nahlíží se na potřebné sociální dovednosti charakteristické pro práci s lidmi i specifika profesní role* (Koťátková, 2002, str. 75).

S. Koťátková se ve své práci podrobněji věnuje také humanistickým přístupům ve školní praxi jako teoretickému východisku pro systém OSV a akcentuje rovinu **sociální, psychologickou a pedagogickou**. Upozorňuje na pojem „facilitované učení se“ autorů

Rogerse a Freiberga, které vidí jako „učení usnadňované, podporované učitelem a je podle nich cílem i procesem vzdělávání. Záleží pouze na určitých postojích, které existují v osobním vztahu mezi facilitátorem a dítětem.“ Autorka dále zmiňuje, že vnímá pojetí učitelské profese u řady autorů různých publikací ovlivňujících v posledních letech naši pedagogickou veřejnost v souvislosti s „pozicí tvůrce stimulujících situací a s ponecháním prostoru pro žákovu konstruování, se schopností porozumět a vytvářet vztahové klima, vnímat a akceptovat své okolí, s pozitivním zaujetím pro svou tvořivou práci.“ (Koťátková, 2002, str. 40).

5 PROFESNÍ ROZVOJ PŘEDŠKOLNÍCH PEDAGOGŮ V ČR

Pojem *profesní rozvoj učitele* definuje J. Kohnová jako: „jakoukoli činnost, kterou se rozvíjejí individuální schopnosti, znalosti a další charakteristiky učitele. Patří sem samostudium, poznatky získané z vlastní učitelské praxe a rozsáhlá oblast dalšího vzdělávání.“ (Kohnová, 2004, str. 20).

Ze zpráv ČŠI vyplývá, že v mateřských školách působí poměrně vysoký počet nekvalifikovaných pedagogů, ve školním roce 2011/ 2012 konkrétně 11,7 % z celkového počtu. Vzhledem k přetížení kapacit mateřských škol jsou však v současné době možnosti uvolňovat učitelky pro systematické a dlouhodobější prezenční další vzdělávání značně omezené. Zároveň stále není dostatek distančních nebo kombinovaných programů pro doplnění či zvýšení kvalifikace.

Zapojení učitelek do dalšího (sebe)vzdělávání proto pomáhá zlepšovat kvalitu vzdělávání v mateřské škole. J. Kohnová na základě podkladů OECD vymezuje další vzdělávání učitelů jako: „vzdělávání skupin učitelů v praxi koncipované na různých úrovních, řízené a cílené s ohledem na sledovaný záměr rozvoje školy a vzdělávání, resp. sledující širší či specificky určené vzdělávací a výchovné záměry.“ (Kohnová, 2004, str. 21). Účast na dalším vzdělávání, reflexe a hodnocení kvality vlastní práce či samostudium dnes patří k profesionalitě učitele.

Příležitostí pro další vzdělávání učitelek MŠ prostřednictvím OSV není mnoho. Občasnou podporu v tématech OSV nabízí přímo řízená organizace MŠMT *Národní*

institut dalšího vzdělávání (NIDV), který má v každém kraji ČR svá krajská pracoviště. NIDV nabízí učitelkám MŠ většinou jednodenní akreditované vzdělávací programy za poplatek, pořádá informační semináře či celostátní konference. Prioritními tématy NIDV pro rok 2013 jsou však akce a programy pro učitele základních a středních škol.

Nárazově realizují semináře pro učitelky MŠ také pedagogická nakladatelství (např. Portál, Raabe) či další vzdělávací organizace (např. prostřednictvím projektových aktivit). Jedná se zpravidla o jednodenní vzdělávání pro učitelky. Systematická a dlouhodobá podpora dalšího vzdělávání předškolních pedagogů u nás prozatím chybí. Pomocí by mohl být připravovaný dotační program Evropské sociální fondu při MŠMT, který se v souladu se *Strategií 2020* na dlouhodobou a systematickou podporu DVPP mateřských škol zaměřuje.

II. TEORETICKO PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod k vybraným tématům kurzu

Tento oddíl propojuje teoretickou a empirickou část práce. Zpracovává východiska a obsah témat: *komunikace, pravidla a duševní hygiena v mateřské škole*, u kterých uvedly oslovené učitelky mateřských škol v dotazníkovém šetření s nabídkou tematických okruhů nejsilnější zájem o vzdělávání. Dotazníkové šetření přispělo ke zpracování a realizaci kurzu OSV, tedy ke splnění cíle empirické části práce.

6 KOMUNIKACE

Významným a všudypřítomným tématem ve výchovně vzdělávacím procesu je komunikace. J. Valenta popisuje význam komunikace, se kterou *„mnohdy stojí i padá úspěšnost v různých oblastech našeho života, náš klid, naše vztahy, naše práce, naše porozumění tomuto světu“* (Valenta, 2005, str. 13). Důležitost a pozornost tématu věnuje také RVP PV, kde je komunikace vytčena mezi klíčovými kompetencemi pro předškolní vzdělávání.

Děti v předškolním věku se nejčastěji učí nápodobou (observačním učením), proto je nezbytné, aby jim učitelka byla vhodným vzorem i v každodenní a běžné komunikaci: *„Žádoucí je, aby byl vzor učitelky pozitivní. Děti by měly slyšet komunikační vzory, které budou moci uplatnit v interakci s dětmi a dospělými“*. (Svobodová, 2010, str. 77). J. Valenta vidí téma komunikace v rámci OSV pro učitele ZŠ a SŠ z různých pedagogických pohledů, zde se jedná o *„komunikaci jako základní způsob modelového chování učitele k žákům“* (Valenta, 2005, str. 18). Dále uvádí, že *„dobrá učitelská komunikace je závažným modelem pro učení se dobré komunikaci na straně žáků-studentů. Pro samotné učení komunikaci jako tématu pak je zvládnutí a uplatňování dobrých dovedností učitelem základní podmínkou.“*

(Valenta, 2005, str. 20).

Autor nabízí i další pohledy na komunikaci. Jedním z nich, který je možné převzít i do prostředí předškolního vzdělávání, je **komunikace jako předmět reflexe v jakýchkoli školních situacích**. RVP PV zdůrazňuje, že pedagogický styl učitelek MŠ má být „*podporující, sympatizující, projevovat se přímou, vstřícnou, empatickou a naslouchající komunikací*“ (RVP PV, 2004, kap. 7.3, str. 33). Velký význam má poskytování zpětné vazby dítěti, tj. informace dítěti, zda to co dělá je nebo není správné. E. Svobodová upozorňuje na častý problém mateřských škol s vysokým počtem dětí v souvislosti se sklonem učitelek poskytovat častěji negativní zpětnou vazbu (co děti nemají dělat), kvůli zajištění bezpečnosti a rychlého řešení náročných situací. Učitelka MŠ by se měla snažit při běžných situacích poskytovat častěji pozitivní zpětnou vazbu. Svobodová poukazuje na skutečnost, že při převažování negativní zpětné vazby děti dobře ví, co nemají dělat, ale neví, jak mohou danou činnost dělat dobře či lépe (Svobodová, 2010, stránky 78-79).

Z. Kopřiva a spol. uvádějí v knize *Respektovat a být respektován* komunikační dovednosti, které vedou k partnerským a respektujícím vztahům. E. Svobodová připomíná praktickou zkušenost, že vědomé užívání těchto dovedností může již v několika týdnech zlepšit atmosféru ve třídě mateřské školy a pomoci vytvořit pozitivní vazbu mezi učitelkou a dětmi. Vyzdvihuje především následující dovednosti:

- **Popis a konstatování:** „*Vidím tady rozházené kostky...*“
- **Informace či sdělení:** „*Ve školce si bačkory dáváme do poličky v šatně*“
- **Vyjádření vlastních potřeb a očekávání:** „*Potřebujeme si přichvátnout s oblékáním, abychom stihli divadlo*“
- **Výběr nebo možnost volby:** „*Chcete tu stavbu uklidit hned nebo až odpoledne?*“
- **Dvě slova:** „*Aničko, kočárek*“
- **Prostor pro spoluúčast a aktivitu:** „*Děti, potřebuji poradit. Nemá někdo nápad, jak to zařídit, abychom neměli pořád v umývárně louži?*“ (Svobodová, 2010, stránky 81-82).

Principem výše uvedených technik je partnerský přístup učitelky k dítěti. Zároveň uvedenými technikami komunikace dávají učitelky dětem prostor pro samostatné rozhodování, nesměřují k dětem žádné pokyny.

V empirické části práce přistupuji k tématu komunikace v předškolním vzdělávání v následujících rovinách:

1. Komunikační kompetence učitelky: „Co učitelka umí“

Tento pohled směřuje k reflexi reálných komunikačních dovedností učitelek MŠ.

2. Komunikační kompetence dítěte v předškolním vzdělávání: „Co má dítě umět“

Jedná se o rovinu klíčových kompetencí ve vzdělávacích oblastech a konkretizovaných očekávaných výstupech, které definuje RVP PV a předškolní pedagog k nim směřuje své úsilí v edukačním procesu.

3. Rozvoj komunikačních kompetencí dětí prostřednictvím učitelky MŠ: „Co má učitelka dělat“

Tato úroveň je „zadání“ RVP PV pro učitelky, jak přistupovat k účelnému rozvoji dětí pro dosahování očekávaných výstupů při ukončení předškolního vzdělávání.

7 PRAVIDLA V MŠ

Problematika komunikace v předškolním vzdělávání úzce souvisí s **pravidly v mateřské škole**. Pro účelné směřování a rozvoj dětí je třeba shodnout se s nimi na pravidlech, jak se dobře ve třídě domluvit. Obecně platí, že se lidé lépe řídí pravidly, na kterých se podíleli při jejich utváření. E. Svobodová zdůrazňuje, že důležitým prostředkem pro procvičování pravidel a utváření potřebných návyků je pozitivní zpětná vazba: *„Umí-li učitelka ocenit složené oblečení, uklizené bačkory, umyté ruce či správně splněný úkol, dává tím ostatním dětem příklad, jak se v podobné situaci zachovat“* (Svobodová, 2010, str. 79).

J. S. Cangelosi uvádí několik účelů, které pravidla ve škole plní:

- Maximalizují spolupracující chování a minimalizují chování nespolupracující, rušivé.

- Zajišťují bezpečnost a pohodlnost učebního prostředí.
- Zamezují rušení ostatních tříd a lidí mimo učebnu činnostmi probíhajícími ve třídě.
- Udržují přijatelnou úroveň slušnosti mezi žáky, zaměstnanci školy a návštěvníky školy (Cangelosi In Nelešovská, 2005, str. 32).

Ustavení a následné dodržování pravidel je důležité pro společné existování v dynamice skupiny dětí. Pravidla napomáhají k budování kvalitních vzájemných vztahů a měla by platit pro děti i dospělé. Například je zavedeno pravidlo, že při komunitním kruhu mluví jen ten, kdo v ruce drží kolující předmět. Učitelka by tedy neměla mluvit, pokud nedrží předmět ve svých rukách.

V empirické části se práce zabývá tématem formou nácviku dovedností učitelek pravidla vhodně vyvozovat, formulovat a účelně vést děti k jejich dodržování. Zároveň vede učitelky v ukotvení problematiky pomocí RVP PV.

8 DUŠEVNÍ HYGIENA

V mateřských školách většinou chybí systematická metodická podpora profesního rozvoje zkušených předškolních pedagogů a mnohdy i metodické vedení pro začínající učitele. Náročnost pedagogické práce působí na učitelky značnou psychickou zátěží a neexistuje dostatečná podpora pedagogů v oblasti prevence profesního vyhoření či v krajním případě dokonce jejich rozhodnutí opustit školství. Proto je velmi důležité, aby učitelky MŠ uměly předcházet stresujícím situacím ve své profesi a věděly, jak své starosti formulovat, komunikovat a jak se případně s náročnou situací vyrovnat.

Z pohledu OSV uvádí J. Valenta podtémata, která spadají pod duševní hygienu:

- *prevence zatěžujících „potíží“* (co můžeme udělat proto, aby nenastaly)
- *redukce zátěží, které již nastaly* (co můžeme udělat proto, aby když už nastaly – jejich dopady nebyly příliš fatální (Valenta, 2005, str. 32).

Dále autor popisuje, jakým způsobem jsou provázána témata komunikace a psychohygiena: „Vhodnou komunikační strategií můžeme předejít konfliktu, můžeme zabránit „rozběhnutí“ nepříjemného a škodlivého typu stresu.“ Ale patří sem i „obecné dovednosti formulovat např. vlastní pocit, formulovat si co nejpřesněji problém, formulovat zřetelně jeho možné řešení“ (Valenta, 2005, str. 32).

Autor vidí význam psychohygieny při rozvoji komunikace: „Pokud nám dovednosti z oblasti hygieny duševního života umožní, abychom nabývali většího klidu či dokonce sebejistoty, pak mohou zpětně příznivě zapůsobit i na komunikační styl jednotlivce“. Autor v této souvislosti připomíná téma „pozitivní komunikace jako komunikace nezatěžované přespříliš negativními výroky a úsudky atd.“ (Valenta, 2005, stránky 31-32).

V empirické části se práce věnuje tématu duševní hygiena v rovině dovedností učitelek uvědomit si konkrétní stresové pracovní situace a jak s nimi pracovat. V další rovině se pak zabývá relaxačními technikami pro předškolní děti. Téma je následně propojeno s podkladem vztahujícím se k tématu v RVP PV.

SHRNUTÍ

Teoretická část se věnuje možnostem profesní podpory učitelek mateřských škol prostřednictvím osobnostně sociálního rozvoje a je rozdělena do šesti kapitol.

V úvodu poukazuje na význam předškolního vzdělávání, dokládá jej pozorností k předškolnímu období z pohledu strategických dokumentů domácí i evropské školské politiky.

Dětský věk a kvalita vzdělávání v tomto věku je zcela zásadní pro další život člověka. Současné pojetí osobnostně orientovaného vzdělávání v mateřských školách zároveň přináší vysoké požadavky na profesionalitu předškolních pedagogů, kteří mají rozvíjet klíčové kompetence svěřených dětí. Druhá kapitola se proto věnuje požadavkům na profesní kompetence předškolních pedagogů, popisuje různé modely profesních kompetencí a možnosti jejich praktického využití. Nastiňuje potřebu osobnostně sociálního rozvoje předškolních pedagogů.

Další kapitola popisuje cestu osobnostní a sociální výchovy z britského do českého kurikula základních a středních škol. Zabývá se možnostmi inspirovat se OSV pro profesní rozvoj předškolních pedagogů, a to v návaznosti k současnému pojmání osobnostně orientovaného předškolního vzdělávání.

Čtvrtá kapitola popisuje vzdělávání prostřednictvím OSV v profesní přípravě budoucích učitelek MŠ, tedy jakým způsobem se střední pedagogické a pedagogické fakulty vysokých škol věnují problematice OSV ve vzdělávacím či studijním programu. Pátá kapitola upozorňuje na problematiku rostoucího počtu nekvalifikovaných předškolních pedagogů a zabývá se možnostmi profesního rozvoje předškolních pedagogů. Kapitola poukazuje na omezenou dostupnost získání či zvýšení kvalifikace formou distančního vzdělávání a věnuje se možnostem dalšího vzdělávání učitelů.

Poslední kapitola propojuje teoretickou a empirickou část práce. Zpracovává teoretická východiska a obsah tří témat, která se promítají do výzkumné části v podobě věcného zaměření přípravy kurzu OSV pro učitelky mateřských škol.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

Předmětem diplomové práce je osobnostně sociální rozvoj učitelek mateřských škol jako jedna z potřeb a možností jejich dalšího vzdělávání.

9 POPIS VÝCHOZÍ SITUACE, CÍLE, METODY VÝZKUMU

9.1 Východiska

Při přemýšlení o realizaci praktické části práce jsem nejdříve zhodnotila své předchozí zkušenosti s absolvováním vzdělávání prostřednictvím OSV, zkušenosti s lektorováním dospělých, s přípravou metodických materiálů, své dovednosti i osobnostní charakteristiky pro vedení celodenního kurzu OSV pro učitelky MŠ (viz kapitola *Role výzkumníka v akčním výzkumu*) a své zkušenosti se vzděláváním předškolních dětí. Oporu jsem našla v odborné literatuře. Prostudovala jsem publikaci *Lektorské dovednosti* (Medíková, 2010), která nabízí manuál k úspěšnému lektorování.

Dále jsem zjišťovala informace o možnostech dalšího vzdělávání v tématech OSV v kraji Vysočina. Další nabídku vzdělávání předškolních pedagogů jsem také konzultovala s ředitelkou mateřské školy MOZAIKA, kde akční výzkum probíhal. Při rozvoji pedagogů spolupracuje komplex MOZAIKA nejčastěji s *Národním institutem dalšího vzdělávání* (NIDV), dále krajským zařízením *Vysočina Education* či pedagogicko-psychologickou poradnou Jihlava.

NIDV nabízí další vzdělávání (nejen) předškolních pedagogů formou akreditovaných vzdělávacích programů, které se zaměřují na určité téma předškolního vzdělávání. Vzdělávací programy jsou většinou jednodenní s rozsahem šest hodin (včetně přestávek) a jsou zpoplatněné. Částka za jednodenní programy se pohybuje v rozmezí 500-700 Kč. Z hlediska věcného zaměření kurzů na témata OSV nabídl NIDV během září až listopadu 2013 dva vzdělávací programy: *Asertivita – cesta k vnitřní jistotě* a *Jak komunikovat s rodiči*

v problémových situacích. Institut nabízí i dlouhodobější kurzy, aktuálně je to anglický jazyk a logopedická prevence pro předškolní pedagogy.

Další možností je vzdělávání v rámci projektů z dotačních programů či grantů. MŠ MOZAIKA se v roce 2009-2012 podílela na tvorbě a realizaci projektu pro další vzdělávání svých pedagogických pracovníků (DVPP) v oblastech: moderní vzdělávací metody, environmentální vzdělávání, informační technologie a anglický jazyk.

Cílem výzkumu je vytvořit a v praxi ověřit koncepci kurzu OSV pro učitelky MŠ, který by mohl být součástí jejich profesního rozvoje. Proto jsem si v přípravné fázi výzkumu položila **základní výzkumné otázky** směřující k cílům, metodám, obsahu a vyhodnocení kurzu:

Jaké budou cíle kurzu?

Jakými metodami efektivně pracovat při realizaci kurzu?

Jaký bude obsah a zaměření kurzu?

Jakým způsobem vyhodnotit přínos kurzu?

S ohledem na charakter diplomové práce jsem zvolila kvalitativní cestu výzkumu avšak s využitím kvantitativní metody, resp. dotazníkového průzkumu v oblasti vzdělávacího zájmu učitelek MŠ v přípravné fázi. Pro ústřední část výzkumu jsem zvolila formu **akčního výzkumu**, který nejlépe koresponduje s metodickými principy pro realizaci kurzu osobnostně sociálního rozvoje.

J. Valenta uvádí tři **obecné metodické principy OSV**, které určují, že metody pro realizaci OSV jsou:

- **praktické** (použitá metodika by měla být založena především na tom, že účastníci dělají různé činnosti, jednají v situacích atd.)
- **zosobněné** (metody samy i způsob vedení reflexí po aktivitách by měl zahrnovat a zdokonalovat účastníkovu osobní zkušenost s ním samým, s jeho vlastním životem, vztahy apod.)
- **provázející** (vlastní metody OSV jsou spojeny s reflexí zkušenosti, kterou účastník prožil během aktivity, s reflexí jeho vlastního „fungování“ při aktivitě, v různých situacích atd.) (Valenta, 2006)

Akční výzkum se má podle J. Hendla řídit následujícími zásadami:

1. Výzkumníci i zkoumaní mají rovnocenné postavení. Obě skupiny mají stejný podíl na vyhodnocování a interpretaci výsledků.
2. Témata zkoumání jsou vztažena k praxi a mají emancipační charakter. Věda má za povinnost spolupracovat při řešení sociálních a politických problémů a poukazovat přitom coby „kritická věda“ na stávající společenské problémy.
3. Proces výzkumu je procesem učení a změny. Výzkum a praxe mají jít ruku v ruce (Hendl, 2005, str. 138).

D. Nezvalová uvádí přínos akčního výzkumu pro zvyšování kvality školy: *„Akční výzkum nabízí všem pedagogickým pracovníkům příležitosti pro personální a profesionální růst, pro zdokonalování školy a zvyšování kvality školy. Akční výzkum reflektuje pedagogickou praxi a umožňuje řízení změn, které jsou důležité pro neustálé zdokonalování školy.“*¹⁷

9.2 Role výzkumníka v akčním výzkumu

Realizaci a plnění cílů akčního výzkumu výrazně ovlivňuje dosavadní praxe výzkumníka. Tato kapitola se proto věnuje popisu studijních a profesních zkušeností autorky ve vztahu k problematice osobnostní a sociální výchovy, předškolního vzdělávání a vedení vzdělávacích akcí.

V roce 2008 jsem absolvovala magisterský obor Pedagogika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Tři roky jsem se v rámci studia věnovala specializaci v Pedagogice osobnostně sociálního rozvoje a v Pedagogickém poradenství. Při studiu jsem s kolegyní připravila a vedla motivačně orientační kurz v rámci projektu *„Vyrovnaní šancí osob pečujících o závislé členy rodiny s aktéry na pracovním trhu“* - pro Informační a poradenské centrum Praha (témata osobnostně sociálního rozvoje). Ke kurzu jsem následně zpracovala metodiku. Během studia jsem prošla dvouletým mezinárodním kurzem Montessori pedagogiky pro předškolní vzdělávání. Podílela jsem

¹⁷ NEZVALOVÁ, D. Akčním výzkumem k zlepšení kvality školy. *e-Pedagogium* (on-line), 2002, roč. 2, č. 4. [cit. 2013-11-18]. Dostupné z WWW: <http://epedagog.upol.cz/eped4.2002/clanek02.htm>. ISSN 1213-7499.

se na vedení školního klubu v ZŠ Chvaletická Lehovec, kde jsme se s dětmi z 1. stupně ZŠ zabývali tématy osobnostně sociální výchovy v propojení s dramatickou výchovou. Účastnila jsem se jako instruktorka realizace kurzu na klíč pro budování efektivního týmu soukromé firmy.

Po studiu jsem pracovala 4 roky v oblasti řízení dotačního programu Evropského sociálního fondu (ESF), kde jsem nabyla cenné zkušenosti ve vedení oddělení věcného řízení programu na podporu vzdělávání. Absolvovala jsem kurzy dalšího vzdělávání v oblastech: vedení týmu, prezentační dovednosti, individuální management.

V letošním roce jsem vedla environmentální vzdělávací programy pro děti v Toulcově dvoře. V současné době dokončuji studium na katedře primární pedagogiky Pedagogické fakulty UK magisterský obor Pedagogika předškolního věku. Zároveň se podílím na přípravě budoucího dotačního programu ESF pro podporu vzdělávání, který vzniká na MŠMT. Věnuji se zejména věcné problematice za oblast předškolního vzdělávání.

Ve vzdělávání předškolních pedagogů prostřednictvím OSV vidím velký potenciál pro postupné zlepšování dovedností a tím i profesionality pedagogů a jejich sebehodnocení.

9.3 Fáze výzkumu

Akční výzkum měl tři fáze:

- 1. Příprava kurzu:** zjišťování zájmu učitelek mateřských škol o vzdělávání v tématech OSV a zpracování scénáře kurzu a podkladů pro kurz (prezentace, cvičné materiály, seznam doporučené literatury)
- 2. Realizace kurzu a jeho průběžná reflexe:** kurz byl realizován během dvou dnů s týdenním odstupem. Kurz byl rozdělen do čtyř dopoledních a odpoledních vzdělávacích bloků. Po každém bloku následovalo shrnutí a reflexe aktivit. Pro druhý vzdělávací den byl původní scénář částečně pozměněn na základě upřesnění potřeb cílové skupiny.

- 3. Závěrečná reflexe:** Na závěr prvního i druhého vzdělávacího dne proběhla společná reflexe. Druhý den na závěr proběhlo ústní zhodnocení individuálního přínosu kurzu v rámci společné diskuze. Na úplný závěr učitelky písemně vyplnily zpětnou vazbu ke kurzu.

9.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkum byl realizován v MŠ MOZAIKA v Jihlavě, která sdružuje celkem 18 mateřských škol, resp. odloučených pracovišť a má v době šetření (podzim 2013) celkem 114 pedagogických a 59 nepedagogických pracovníků, 73 tříd s celkem 1425 dětmi. Do kurzu osobnostně sociálního rozvoje se přihlásilo dvanáct učitelek a jedna asistentka pedagoga z celkem 11 školek MOZAIKY. Bližší specifikaci popisují v kapitole 11.1 Cílová skupina kurzu.

10 PŘÍPRAVA KURZU

Na začátku příprav kurzu jsem oslovila ředitelku MŠ MOZAIKA a nabídla jí zorganizování a realizaci kurzu. I vzhledem k úzké rodinné vazbě jsem dostala souhlas s realizací kurzu v prostorách mateřské školy. S ředitelkou školy jsem diskutovala představu o průběhu a společně jsme ladily potřeby učitelek a vhodná zacílení a organizaci kurzu. Základní cíle a strategie MŠ MOZAIKA Jihlava pro školní rok 2013/2014 zahrnují v oblasti vzdělávání pedagogů i vzdělávání pedagogů v OSV.

10.1 Cíle kurzu

Výzkumným záměrem je na základě teoretických a praktických poznatků a zkušeností vytvořit, zrealizovat a provést reflexi kurzu osobnostně sociálního rozvoje a ověřit tak potřebu a přínos dalšího vzdělávání učitelek MŠ v tématech OSV pro zkvalitnění jejich práce

V teoretické části jsem se v kapitolách věnovala zpracování přístupů a obsahu u vybraných témat (komunikace, pravidla a duševní hygiena v mateřské škole). Výsledkem uvažování, konzultací a přání připravit v empirické části přínosný kurz s praktickými aktivitami pro učitelky MŠ, jsou následující formulace cílů kurzu ve třech rovinách:

○ **Teoretický přehled**

Poskytnout učitelkám MŠ **základní přehled a provázání** pedagogických kompetencí předškolního pedagoga, klíčových kompetencí rozvoje předškolních dětí, vzdělávacích oblastí a očekávaných výstupů podle RVP PV a témat osobnostně sociální výchovy.

○ **Rozvoj dovedností učitelek**

Formou sebezkušenostních aktivit, společné diskuze a reflexe včetně sebereflexe provést nácvik dovedností a **rozvinout/zlepšit profesní kompetence učitelek ve vybraných oblastech:**

○ **Rozvoj dovedností dětí**

Navazujícím cílem je **přenesení témat do roviny práce s dětmi** a provázání se vzdělávacími cíli a očekávanými výstupy **podle RVP PV.**

10.2 Metody a techniky kurzu

Po definování cílů kurzu jsem se zamýšlela nad efektivními **metodami práce** s učitelkami, tedy jakým způsobem předávat teoretické i praktické informace, jak aktivizovat učitelky v průběhu kurzu, jak podporovat uvědomění a zapamatování si nejdůležitějších principů a informací, jak co nejvíce prakticky orientovat aktivity, které povedou k nácviku dovedností a reflexi jejich vlastní pedagogické činnosti. Zároveň bylo třeba promyslet způsob navázání teorie a praktických aktivit kurzu na klíčové kompetence v předškolním vzdělávání, vzdělávací oblasti a očekávané výstupy RVP PV.

10.2.1 Předávání informací

Pro předávání informací cílové skupině jsem zvolila podkladovou prezentaci a další podkladové materiály:

1. Průvodní tištěné prezentace se třemi snímky na stránku s řádky pro zápis poznámek poskytly učitelkám podstatné informace (teoretická východiska i praktická doporučení) a umožnily zapisování doplňujících údajů podle potřeby každé učitelky.
2. Materiály podporující, procvičující či shrnující jednotlivá témata kurzu, viz Přílohy práce.
3. Seznam zdrojů a doporučené literatury pro učitelky.

10.2.2 Příprava aktivit

Vybírala jsem aktivity i s ohledem na možnost provazovat jednotlivá témata. Například pro oblast neverbální komunikace jsem zvolila nacvičování vzpřímeného postoje a správného podání ruky. Na obojí je dobré myslet při komunikaci s rodiči nebo např. při hospitaci. Dále jsem zařadila aktivitu pro sdílení vlastních zkušeností učitelek při prezentování na schůzce s rodiči.

Pro realizaci kurzu jsem vybrala praktické metody a techniky:

- Aktivizační hry: rozehrívací či „prolamující“ aktivity;
- Prezentace: stručné teoretické bloky s praktickým doporučením;
- Práce ve skupinách;
- Sebezkušenostní aktivity;
- Praktická cvičení: hry, neverbální aktivity, kresebná technika, simulace, modelové situace, kamerový trénink; diskuze; sebereflexe.

10.2.3 Mapování potřeb učitelů MŠ v oblasti OSV

Na začátku září jsem připravila stručný dotazník zjišťující zájem o vzdělávání v tématech osobnostně sociální výchovy, který jsem poslala přes ředitelství vedoucím učitelkám MŠ MOZAIKA v Jihlavě. V dotazníku¹⁸ jsem učitelkám MŠ nabídla témata osobnostně sociální výchovy a požádala je spolu s průvodním dopisem o vyplnění.

¹⁸ Viz Příloha č. 1

Při tvorbě dotazníku jsem převzala a upravila v praxi osvědčenou formu dotazníku občanského sdružení *Projekt Odyssea*, viz <http://www.odyssea.cz/>, které touto formou oslovuje s nabídkou vzdělávání základní a střední školy a od roku 2003 realizuje kurzy OSV pro žáky i učitele ZŠ a SŠ. Dotazník pro MŠ MOZAIKA obsahoval následující nabídku témat:

- Sebepoznání a vyrovnané sebepojetí
- Seberegulace a organizace vlastního života
- Duševní hygiena (prevence syndromu vyhoření)
- Tvořivost v praktických i mezilidských situacích
- Poznávání lidí (chyby v poznávání druhých, např. rodičů)
- Komunikace věcná (prezentační dovednosti, vystupování)
- Komunikace ve vztazích (komunikace v problémové situaci, respektující komunikace, asertivní komunikace)
- Spolupráce (práce v týmu) a soutěžení
- Práce s pravidly chování ve třídě
- Řešení problémů a rozhodování (nástroje pro řešení problémových situací)
- Etika všedního dne (hodnoty, postoje, mravní vlastnosti člověka, prosociálnost)

K tématům dotazníku sem přidala dvě doplňující otázky s možností výběru jedné ze tří odpovědí:

Uveďte prosím, jaká je délka Vaší praxe v mateřské škole:

- do 5 let
- 5-10 let
- 11 a více než 15 let

Jaký stupeň vzdělání jste absolvovala?

- středoškolské vzdělání
- vysokoškolské vzdělání Bc.
- vysokoškolské vzdělání Mgr.

Dotazník jsem zpracovala do uživatelsky nenáročné elektronické podoby na portálu www.surveo.cz. Jednotlivá témata respondentky mohly vybírat a označovat až třemi hvězdičkami podle osobního zájmu.

10.2.4 Vyhodnocení dotazníku

Dotazník vyplnilo v termínu od 4. - 13. září 2013 celkem 82 učitelek MŠ MOZAIKA, což činí 74,5% návratnost dotazníku. Vyplnění dotazníku se věnovalo 22 učitelek s praxí do 5 let (tj. 26,73 % z celku), 10 učitelek s praxí nad 5 a do 10 let (12,20 %) a 54 učitelek s praxí 11 a více let (65,85 %). Mezi respondentkami bylo celkem 49 učitelek s dosaženým středoškolským stupněm vzdělání (59,76 %), 25 odpovídajících učitelek dosáhlo na bakalářský stupeň vysokoškolského vzdělání a 8 učitelek absolvovalo magisterské studium.

Vysokou návratnost dotazníku přičítám jednoduchosti vyplnění přes webový portál (domnívám se, že nezabralo respondentkám více než 10 minut času). Dále předpokládám, že k vyplnění dotazníku přispěla i možnost absolvovat bezplatný dvoudenní kurz a viditelná motivace a ochota učitelek podílet se na zjišťování zájmu o vzdělávání a možnosti svého profesního rozvoje. Uvědomuji si ale i možnost ovlivnění s ohledem na svou úzkou rodinnou vazbu s ředitelkou mateřské školy. Vyhodnocování dotazníku zajistila dobře zpracovaná a v tomto rozsahu bezplatná webová aplikace, přes kterou byl dotazník vyplňován. Nejčastější témata, která učitelky výslednou váhou označily jako nejpotřebnější, byla následující:

Téma	Výsledná váha
Komunikace ve vztazích	2,6
Práce s pravidly chování ve třídě	2,6
Duševní hygiena	2,5
Tvořivost v praktických i mezilidských situacích	2,5
Poznávání lidí	2,4
Komunikace věcná	2,4
Řešení problémů a rozhodování	2,4
Etika všedního dne	2,2
Sebepoznání a vyrovnané sebepojetí	2,2
Spolupráce	2,2
Seberegulace a organizace vlastního života	2,1

Témata seřazená v pořadí, ve kterém byla označena třemi hvězdičkami:

Téma	Počet odpovědí s hodnotou 3*
Duševní hygiena	50
Komunikace ve vztazích	48
Práce s pravidly chování ve třídě	48
Poznávání lidí	44
Tvořivost v praktických i mezilidských situacích	43
Komunikace věcná	42
Řešení problémů a rozhodování	41
Etika všedního dne	30
Sebepoznání a vyrovnané sebepojetí	28
Spolupráce	27
Seberegulace a organizace vlastního života	23

V případě opakování kurzu v budoucnu by bylo vhodné tematické okruhy více specifikovat pro jasnou představu respondentů o konkrétním obsahu.

11 ORGANIZACE KURZU

Na základě vyhodnocení dotazníku jsem poslala na MŠ MOZAIKA pozvánku¹⁹ ke kurzu s bližšími informacemi.

11.1 Cílová skupina

Přihlásilo se a účast elektronicky potvrdilo celkem 12 učitelek a 1 asistentka pedagoga MŠ MOZAIKA (z celkem 11 různých školek). Šest účastnic jsou učitelkami na začátku své profesní dráhy s praxí 2 měsíce - 3 roky. Dalších šest účastnic jsou zkušené učitelky s praxí více než 10 let, z nich dvě jsou vedoucími učitelkami školek. Jedna účastnice kurzu je asistentkou pedagoga u chlapce s autismem.

11.2 Rozsah vzdělávací akce

Kurz proběhl během dvou pondělních dnů v termínech 14. a 21. října a byl rozdělen do dopoledních a odpoledních bloků.

¹⁹ viz Příloha č. 2

První den jsme začaly od 9:30 a skončily v 16 hodin. V rámci dne jsme si daly čtyři 5-10 minutové přestávky, během poledne byla přestávka 40 minut.

Na druhý den jsme se domluvily na dřívějším začátku a konci, sešly jsme se v 8:30 a závěr kurzu byl v 15 hodin. Oba dva dny jsme vzdělávání věnovaly 6 hodin čistého času (údaj je po odečtení přestávek).

11.3 Místo realizace kurzu

K zahájení realizace kurzu jsem využila zázemí oválné zasedací místnosti s interaktivní tabulí při ředitelství mateřské školy. Následně jsme se přesunuli do přilehlého ateliéru s možností volnějšího pohybu při MŠ Sedmikráska.

11.4 Pomůcky

Pro realizaci kurzu jsem účastnicím připravila desky s podkladovou prezentací, blokem a propiskou. Na stole jsem nechala k nahlédnutí tematickou literaturu. Dále bylo potřeba promyslet a připravit všechny pomůcky:

- flipchart + fixy a papíry
- podkladové materiály
- prázdné papíry A4
- pastelky
- magnetofon

12 NÁVRH KURZU, REALIZACE A PRŮBĚŽNÁ REFLEXE

Na základě výše uvedených postupů jsem rozpracovala a sestavila následující scénář kurzu. Klíčovými tematickými oblastmi kurzu jsou: *duševní hygiena, komunikace ve vztazích a práce s pravidly ve třídě MŠ.*

Cílem je:

1. předat či „oživit“ teoretický základ
2. rozvíjet dovednosti učitelek
3. podívat se, jak rozvíjet dovednosti vztahující se k vybraným tématům u předškolních dětí
4. propojit témata s RVP PV z hlediska klíčových kompetencí, vzdělávacích oblastí nebo očekávaných výstupů

12.1 Scénář kurzu: Osobnostně sociální rozvoj učitelek MŠ Mozaika

DEN 1

DOPOLEDNÍ BLOK: 9:30 – 12:30

150 minut

80 min ÚVODNÍ TÉMATA → 10 min přestávka → 40 min PRAVIDLA → 15 min REFLEXE

❖ Úvod

Informace na začátek kurzu:

10 min

Přivítání účastnic kurzu, představení se, poděkování za vyplnění dotazníku, seznámení účastníků s průběhem kurzu – organizační záležitosti.

❖ Vstupní témata

Úvodní seznámení – kdo je kdo:

15 min

Základní vzájemné poznání, prostor pro každého vystoupit před ostatními, úvodní zkušenost s průběhem další společné práce.

Aktivita: Každý se po kruhu představí křestním jménem a přidá dvě slova, která ho představují, jsou důležitá (vlastní charakteristika) a vysvětlí proč.

Př.: „Jsem Jana a dvě věci, které mě vystihují, jsou **kuchyň**, protože moc ráda vařím a **káva**, protože se moc ráda setkávám s přáteli, ráda si jdu posedět do kavárny“

Cíl: Seznámení (se skupinou, zapamatování si jmen; vstupní aktivita - chvilka pro každého, sebepoznání - co mě vystihuje). Domluva na typu oslovení, ideálně křestním jménem při zachování vykání. Uvolnění bariér, navození otevřené a příjemné atmosféry.

Očekávání a obavy

15 min

Představy účastníků o kurzu, jeho tématech, případné obavy.

Aktivita: Ve trojicích zformulovat **očekávání** a případné **obavy**. Je na uvážení každého, jaká očekávání (pozitivní či negativní) napíše. Poté skupinka prezentuje svá očekávání a lektorka zapisuje na flipchart. Ostatní skupinky se postupně vyjadřují, zda mají podobné očekávání, pokud ano, lektorka připíše čárku (za každou skupinku). Poté proběhne společné tematické třídění, zobecnění a vyjádření lektorky.

Reflexe: Vyjasnění podoby a směřování kurzu, debata o obavách, jak je odstranit?

Cíl: Zmapovat pozitivní či negativní očekávání od kurzu, případné obavy eliminovat. Snaha zaměřit účastníky na pozitivní věci ve vztahu ke své pedagogické profesi, být více profesionální, hledat rovnováhu mezi osobní a pracovní rovinou. Ujasnit lektorské směřování kurzu.

Cíle kurzu

15 min

Informace pro účastníky - zarámování témat kurzu, zdůraznění vazby na pedagogickou profesi a rozvoj kompetencí předškolního pedagoga, informace o vyhodnocení dotazníku, který zjišťoval zájem učitelek MŠ MOZAIKA o vzdělávání v tématech osobnostně sociálního rozvoje:

Vymezení cílů kurzu – lektorský záměr

○ Teoretický základ

Poskytnout učitelkám MŠ **základní teoretický přehled k pedagogickým kompetencím předškolního pedagoga v tématech:**

- 1) práce s pravidly chování ve třídě
- 2) komunikace
- 3) duševní hygiena

○ Rozvoj dovedností učitelek

Formou sebezkušenostních aktivit, společné diskuze a reflexe včetně sebereflexe provést nácvik dovedností a reflektovat, **rozvinout/zlepšit profesní kompetence učitelek ve vybraných tématech**, poskytnout prostor pro **vzájemné sdílení profesních zkušeností učitelek:**

- a) Utřídit informace** (stručná teorie k vybraným tématům, diskuze)
- b) Sdílet zkušenosti, reflektovat a řešit pedagogické problémy** (diskuze, reflexe pedagogické praxe)
- c) Vyzkoušet si a učit se** (nácvik dovedností):
 - sebereflexi
 - vhodně formulovat a vytvářet pravidla chování a jednání ve třídě, v mateřské škole
 - základní neverbální dovednosti pro dobré vystupování: držení těla, podání ruky, uvědomění si vlastních projevů neverbálního sdělování, celkový neverbální projev

- prvky efektivní komunikace ve vztahu k nadřízenému, kolegům a dalším zaměstnancům MŠ, rodičům
- techniky pro předcházení či uvolňování stresu během pedagogické praxe

d) Motivovat se pro další profesní rozvoj

- nabídka zdrojů a literatury k daným tématům

e) Pobavit se a zažít příjemný den

- uvolňovací a rozechřívací hry

o Rozvoj dovedností dětí ve vybraných tématech

Přenést vybraná témata do roviny práce s dětmi. Formou diskuze, nácvikem a sdílením zkušeností reflektovat a trénovat dovednosti učitelek pro rozvoj dětí ve vybraných tématech.

- techniky pro vyvozování pravidel s dětmi, jak posilovat dodržování pravidel a jak upozorňovat na jejich porušování
- techniky pro vhodnou komunikaci směrem k dětem

o Propojení s RVP PV

Navazujícím cílem je provázání témat směrem ke vzdělávacím cílům a očekávaným výstupům podle RVP PV.

Přehled témat OSV

5min

Informace o systému osobnostní a sociální výchovy (OSV) jako průřezovém tématu RVP pro ZŠ a SŠ. Prezentace – promítnutí přehledu témat OSV. Stručná charakteristika jednotlivých oblastí.

osobnostní rozvoj

- Sebepoznání a vyrovnané sebepojetí
- Sebergulace a organizace vlastního života
- Duševní hygiena
- Tvořivost v praktických i mezilidských situacích
- Rozvoj schopnosti poznávání

sociální rozvoj

- Poznávání lidí
- Práce s pravidly chování ve třídě
- Komunikace věcná
- Komunikace ve vztazích
- Spolupráce

morální rozvoj

- Řešení problémů a rozhodování
- Etika všedního dne

Cíl: Možnost inspirace pro osobnostně orientovaný model předškolního vzdělávání.

Eva Opravilová: Aktuální úkoly předškolní pedagogiky

10 min

Přehled myšlenek a závěrů paní doc. PhDr. Evy Opravilové, CSc., které uvedla na celostátní konferenci Rozvoj a vize předškolní pedagogiky. Konference se konala na počest životního jubilea paní docentky 4. října 2013 na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

- MŠ jako **Dílny lidskosti**
- Uvědomit si, co očekáváme od dítěte a co od něj požadujeme (postavení dnešního dítěte ve světě)
- Kritické zkoumání, znalost faktů, neusilovat o okamžité a definitivní řešení
- Pevné mravní vedení
- Učitelka MŠ = jedna z nejzodpovědnějších profesí: působit přiměřeně, nenásilně a smysluplně
- Kroužit kolem problémů, hlubší ponoření
- Podporovat učitele, aby se uměli vyrovnávat s tlakem/požadavky společnosti/doby
- Budovat vztahy vedoucí ke spolupráci
- Nepřetržitě podporovat rozvoj kompetencí dětí, aby byly spokojené, šťastné, ale i úspěšné

Cíl: Předat myšlenky, zamyslet se nad jednotlivými body.

❖ Vybraná témata (dotazník)

❖ PRAVIDLA

40 min

Formulace pravidel fungování skupiny - rovina rozvoje učitelek 20 min

Představy účastníků o pravidlech fungování skupiny během kurzu: organizace, vzájemná komunikace, chování, vztahy

Aktivita: Formulace pravidel fungování skupiny

Nejprve každý sám sepíše 5 pravidel, která by doporučil pro hladký průběh fungování skupiny při kurzu. Úkolem je zamyslet se nad tím, jaká pravidla, postupy je třeba dodržovat, na co během kurzu nezapomínat, atp., aby se nám v rámci kurzu dobře pracovalo. Následuje spolupráce ve dvojicích (jedna trojice), která vyústí výběrem 3 pravidel, na kterých se účastnice shodnou. Poté se postupně čtou navržená pravidla a po shodě a odsouhlasení celou skupinou dojde k zápisu pravidel pro skupinu na flipchart.

Reflexe: přečtení pravidel, připomínky skupiny, komentář lektorky. Proč jsou tato pravidla pro vás důležitá? Debata o tom, k čemu jsou dobrá pravidla při společné práci. „Nepravidlujeme“ emoce a postoje.

Cíl: Zpřehlednění „hladkého“ průběhu kurzu. Uvědomění si významu pravidel při společné práci. Zažít pocit podílení se na formulaci pravidel. Nechat přehled pravidel pověšený na viditelném místě po celou dobu trvání kurzu.

Práce s pravidly chování v prostředí mateřské školy²⁰

20 min

Diskuze a praktická teorie: Proč lidé vytváří pravidla? Jaký smysl mají pravidla v našem životě? (bezpečnost, řád, dosahování cíle). Kolik pravidel ve třídě MŠ máte? Jak u vás pravidla vznikají? Lidé se častěji řídí pravidly, pokud spolupracovali na jejich

²⁰ inspirace viz http://www.odyssea.cz/soubory/c_lekce/7_1.pdf

tvorbě. U dětí funguje společné vyvozování pravidel. Příklady pravidel v provozu MŠ, která u dětí nefungují? Konkrétní příklady z praxe účastnic.

Principy pro práci s pravidly v MŠ

- Děti jako „spolutvůrci“ pravidel:
 - *vyvozovat pravidla spolu s dětmi přes vysvětlení cíle. Když děti „samy přijdou“ na pravidlo, lépe jej zvnitřní.*
- Pozitivní formulace pravidel:
 - *formulovat pravidlo pokud možno pozitivně, ne formou zákazů: „Když druhý mluví, já mlčím.“ Ne: „Neskáče jinému do řeči“. Lépe slyšíme na pozitivní formulaci.*
- Konkrétní a jasná formulace pravidel:
 - *příklad ne vhodné formulace: „Chováme se k sobě hezky“ – nejasná formulace, pod vyjádřením „hezky se chovat“ si každý představuje různé významy. Je proto vhodné definovat, co to „hezké chování“ znamená a zkonkretizovat pravidlo:
Např. „Pomáháme si“.*
- Nesoustředit se pouze na porušování pravidel:
 - *všímat si, věnovat se a komentovat porušování **i dodržování** pravidel.*
- Zpracovat pravidla výtvarně:
 - *zviditelnění pravidel přes doprovázející **symboly**, nechat na viditelném místě s možností odkazovat se na ně během každodenní výchovy dětí.*
- Když pravidlo „pláče“:
 - *Upozornění učitele na porušení pravidla: **popisný jazyk, odkaz na pravidlo, zpětná vazba, co způsobuje porušení pravidla, zastavení se v činnosti a upozornění na to, že pravidlo pláče:***
 - *Př.: Vojta vstal po svačince od stolu a zapomněl odnést hrneček na odkládací táč. Nemůžeme na stole dál pracovat. Které pravidlo pláče?*
 - *Při opakovaném porušování pravidla dáme dítěti prostor pro vysvětlení, v čem je problém, tím dáváme dítěti prostor a sami můžeme porozumět jeho chování.*
- Posilování dodržování pravidel:

- *Dotaz pro děti: Jak zařídíme, aby pravidla fungovala? Možnost výběru hlídače pravidla mezi dětmi*
- *Každému pravidlu můžeme věnovat delší časový úsek (týden), kdy se zaměřujeme na reflexi jeho dodržování (kdy nám to jde, kdy je potřeba na to myslet, jak to zlepšit).*
- Pravidla platí i pro dospělé:
 - *děti se nejvíce učí nápodobou, je nezbytné, aby pravidla dodržovaly všechny dospělé osoby v MŠ.*
- Pravidla a práva pro rodiče:
 - *Formulovat nejen pravidla (povinnosti) pro rodiče, ale i jejich **práva**: Např. „rodič má právo se průběžně informovat u učitele o pokroku svého dítěte, právo na zpětnou vazbu*

Jak s dětmi vyvozovat pravidla - příklady:

- Příklady z vlastní praxe učitelek, diskuze.
- Příklady, které uvádí na seminářích lektorka Eva Svobodová:

a) Co dělají hodné ruce? Hladí, kreslí, umývají se?

Souhlas dětí = zatleskání a zvolání ANO

Nesouhlas dětí = založit ruce za záda a zvolat NE

b) Půlmetrový – indiánský hlas

Američtí indiáni umí mluvit půlmetrovým hlasem, rozumí si mezi sebou, ale případný zvěd je neslyší. Děti, zkusíme mluvit půlmetrovým indiánským hlasem?

Robert Fulghum: Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v MŠ:

- O všechno se rozděl
- Hraj fér
- Nikoho nebij
- Vracej věci tam, kde jsi je našel
- Uklízej po sobě
- Neber si nic, co Ti nepatří
- Když někomu ublížíš, řekni „promiň“

- Před jídlem si umyj ruce
- Splachuj
- Teplé koláčky a studené mléko ti udělají dobře
- Žij vyrovnaně: trochu se uč a trochu přemýšlej, trochu maluj a zpívej a tancuj a hraj si a pracuj
- Každý den odpoledne si zdřímni
- Když vyraziš do světa, dávej pozor na auta, chytň někoho za ruku a drž se s ostatními pohromadě
- Nepřestávej žasnout
- Nikdy nezapomeň na dětské obrázkové knížky a DÍVEJ SE!

Cíl: Inspirace. Zamyšlení a převádění formulace negativních formulací „pravidel“ do pozitivní formy.

Aktivita: Ve skupinkách po třech a čtyřech napsat seznam 5 formulací nejdůležitějších pravidel pro bezproblémové fungování s dětmi ve třídě, na kterých se všichni shodnou.

Reflexe: Proč jsou daná pravidla ta nejdůležitější? Jak pracujete s pravidly ve třídě? Podílejí se na jejich tvorbě děti? Máte v MŠ zavedena pravidla pro rodiče? V některých MŠ podepisují rodiče na začátku školního roku souhlas s pravidly fungování MŠ, jak je to ve Vaší školce?

❖ Společná reflexe dopoledního bloku.

15 min

Shrnutí dopoledních aktivit: vzájemné seznámení, vyjasnění očekávání a eliminace obav z kurzu, informace o cílech kurzu, formulování pravidel pro fungování kurzu, řešení problematiky utváření, zpracování, posilování a dodržování pravidel ve třídě i v MŠ.

PŘESTÁVKA NA OBĚD: 12:00- 12:40

12.2 Reflexe dopoledního bloku: den 1

REFLEXE DOPOLEDNÍHO BLOKU

Dopolední blok proběhl v zasedací místnosti MŠ MOZAIKA s oválným stolem a možností využití dataprojektoru. Během dopoledne jsem učitelkám promítala prezentaci s obsahem kurzu, kterou zároveň dostaly učitelky vytištěnou ve formě podkladu se třemi snímky na stránku a s řádky pro zapisování postřehů či poznámek.

Úvodní seznámení proběhlo formou aktivity, kdy se každý představil jménem a měl uvést dvě věci, které ho nejvíce charakterizují a proč jsou pro ně typické. Aktivita probíhala bez problému, i přes znatelnou trému většiny účastnic. Při společné reflexi učitelky často zmiňovaly, že při mluvení před ostatními ve skupině bývají nervózní. Aktivita pomohla počáteční napětí uvolnit, každý dostal prostor pro představení se, šlo o první možnost zapamatovat si jména učitelek, první vzájemné poznání.

V další práci jsme se věnovaly **očekáváním** a případným obavám, se kterými učitelky na kurz přišly. Aby kurz proběhl podle očekávání a pokud možno bez obav, požádala jsem učitelky, aby ve trojicích svá očekávání i obavy prodiskutovaly a poté je všem ostatním postupně sdělily. Zapisovala jsem jednotlivá očekávání a obavy na flipchart. U každého očekávání se měly ostatní skupinky vyjádřit, zda se objevilo i v jejich seznamu, popř. jak doplňuje zapsané očekávání.

Přehled zapsaných očekávání učitelek:

- ◀ rozvinout osobnost k dokonalosti
- ◀ jak na problémové děti a rodiče
- ◀ omlazení mozku
- ◀ příjemný den s lidmi stejné profese
- ◀ inspirace OSV
- ◀ zlepšení komunikace s rodiči a dětmi
- ◀ zlepšení sebehodnocení
- ◀ informace o duševní hygieně
- ◀ trénink sebereflexe, sebeocenení
- ◀ hry: socializace dětí, komunikace s dětmi

Obava učitelek:

◀ rozvoj osobnosti učitele v sobě = osobní zповěď → nechť se předvádět, vystupovat před ostatními

Ke každému očekávání jsme se společně vyjadřovaly, ujasňovaly si, co pod formulací chápeme. Jako nejsilnější očekávání, které zmiňovaly všechny skupinky, bylo zlepšení komunikace, zejména komunikace s rodiči, dále příjemně strávený čas s kolegyněmi – možnost poznání a sdílení zkušeností. Silnou obavu většina učitelek vyjádřila z vystupování před ostatními, obávaly se rozebírání osobních záležitostí.

Pro ukotvení **cílů** našeho kurzu, vyjasnění splnitelnosti očekávání a rozptýlení obavy z řešení osobních záležitostí jsme přešli k prezentaci, kde jsem učitelkám představila návrh směřování kurzu. Ve většině případů jsme navržené cíle protnulý se soupisem očekávání.

Shodly jsme se s učitelkami, že základní teoretický přehled je pro rozvoj dovedností důležitý. Potřebný teoretický základ jsem zařadila do prezentace. Zdůraznila jsem vazbu všech cílů na pedagogickou profesi, což učitelky uvítaly a přijaly, že budeme řešit pedagogické problémy, nikoli osobní záležitosti. Uvedla jsem, že v rámci kurzu je připravený prostor pro vzájemné předávání a sdílení pedagogických zkušeností, nácvik dovedností formou různých aktivit (hry, diskuze). Zvýšená pozornost je věnována reflexím jednotlivých aktivit, i sebereflexi. Rozmanité složení skupiny (začínající, zkušené, vedoucí učitelky a jedna asistentka pedagoga) během kurzu umožňovalo nahlížet na vybraná témata z různých úhlů pohledů pedagogické profese. Upozornila jsem učitelky rovinnu jejich vlastního profesního rozvoje a na rovinnu rozvoje dovedností dětí.

Pokračovaly jsme přehledem témat (**práce s pravidly ve třídě, komunikace a duševní hygiena**). Seznámila jsem učitelky s četností odpovědí v dotazníku. Učitelky potvrdily, že jsou to palčivá témata. Shodly jsme se, že se témata vzájemně prolínají, zazněl například popis situace, kdy rodič opakovaně přivádí pozdě dítě do školky, pravidelně narušuje ranní program třídy, tzn., nedodrzuje pravidlo MŠ přivádět děti do určité hodiny. Učitelky se snaží s rodiči problém řešit, o problému komunikovat, vysvětlovat. Při dalším pozdním příchodu během rozběhnuté činnosti učitelky s dětmi

se řešení situace (komunikace) s rodiči pro učitelku stává stresovou záležitostí. Všechna témata učitelky viděly jako oblasti, ve kterých se potřebují rozvíjet.

Dále jsem učitelkám stručně představila **systém OSV** jako průřezové téma RVP pro základní a střední školy. Promítla jsem pro bližší představu přehled osobnostních, sociálních a morálních témat OSV, která byla víceméně i výchozími tématy v našem dotazníku. Systém OSV jsem uvedla jako možnou **inspiraci pro vzdělávání učitelek pro předškolní výchovu a vzdělávání dětí** v souvislosti s aktuálními tendencemi k osobnostně orientovanému modelu předškolního vzdělávání.

Před přestávkou jsem navázala **přehledem hlavních úkolů a směrů pro předškolní vzdělávání** v dnešní době podle paní docentky Evy Opravilové, které jsem zaznamenala 4. 10. 2013 na celostátní konferenci k předškolnímu vzdělávání a přišlo mi vhodné se o ně podělit s učitelkami v kurzu. Zastavily jsme se u bodu „*budovat vztahy vedoucí ke spolupráci*“ a vedly jsme debatu zejména o aktuální náročnosti spolupráce s rodiči a autoritě učitelky MŠ. Zkušenější učitelky uváděly, že když v profesi jako mladé začínaly, pociťovaly, že mají u rodičů nedostatek autority, nyní jsou autoritou přirozeněji. Učitelky začínající se vyjadřovaly spíše v tom smyslu, že nepociťují ve spolupráci s rodiči výrazné problémy s autoritou, jedna začínající učitelka však uvedla, že přirozenou autoritu naopak hned zpočátku neměla a musela se k ní v průběhu svého prvního školního roku „dopracovat“. Učitelka, která byla v době konání kurzu v praxi teprve druhý měsíc, uvedla, že rodiče dětí jí daly najevo, že jsou rádi za mladou paní učitelku k dětem a zatím nezaznamenala problém se spoluprací s rodiči. Zkušené učitelky se shodovaly, že je vhodné zapojovat rodiče hned od začátku školního roku do spolupodílení se na plánu činností ve školce, přizvat je k zajímavým činnostem, např. aktuálně na podzim sběr kaštanů s dětmi pro školku, dlabání dýní, společná práce s keramikou – podzimní motivy.

Po přestávce jsme začaly **prací s pravidly**.

Skupina se po samostatné práci a práci ve dvojicích shodla na následující formulaci a seznamu pravidel fungování kurzu:

- ◀ Respektovat mluvčího (nešeptat bokem)
- ◀ Dodržovat přestávky – nechodit pozdě (+ dostatek čerstvého vzduchu a čas pro pitný režim)
- ◀ Být aktivní (dobrovolně)
- ◀ Respektovat, když někdo nechce mluvit
- ◀ Mluvit k věci
- ◀ Hlídat plynulost kurzu a konec
- ◀ Respektovat jiný názor

Jedna paní učitelka zpočátku nerozuměla, proč se má zabývat pravidly pro kurz, že je třeba řešit pravidla pro děti. Objasnila jsem, že vyvozování pravidel s dětmi pro fungování ve třídě se budeme věnovat v následující aktivitě, v tuto chvíli nám jde o vlastní zkušenost při tvorbě pravidel a o možnost každého vyjádřit svůj pohled a požadavek na průběh kurzu.

Začaly jsme diskutovat o základních principech v práci s pravidly ve třídě (formulace, zpracování a dodržování pravidel) a o zkušenostech s vyvozováním pravidel s dětmi. Jedna zkušená učitelka uvedla, že využívá předem připraveného seznamu pravidel a k nim pak čte dětem různé tematické příběhy. Děti si tak pravidlo spojí s pohádkou a lépe si jej pamatují a vybaví. *Pravidlo indiánského/půlmetrového hlasu* znala jedna vedoucí učitelka, běžně pravidlo v praxi používá, děti ho mají rádi. Pro ostatní šlo o novou techniku, kterou považovaly za inspirativní a využitelnou ve své praxi. Začínající učitelka uvedla způsob utišení dětí přes tzv. *imaginární šeptající bonbón*, který dětem rozdá a funguje pro jejich ztišení.

Učitelky zaujala myšlenka pravidel pro rodiče. Většina z učitelek ve školce s pravidly pro rodiče nepracují. Vzhledem k velkému zaujetí jsem přistoupila k obměně původní připravené aktivity a místo formulace důležitých pravidel pro děti jsem učitelkám nabídla aktivitu k zamýšlení se nad formulací pravidel pro rodiče. Obměnu aktivity učitelky přivítaly a o formulaci pravidel pro rodiče projevíly velký zájem. Opět formulovaly nejdříve každá sama 3 důležitá pravidla a pak ve trojicích.

Výsledkem byl **přehled pravidel pro rodiče** zapisovaný na flipchart:

- ◀ Dodržet čas pro příchod a vyzvednutí dětí
- ◀ Řešit problém hned, osobně s učitelkou
- ◀ Informovat hned o zdravotní změně dítěte, přivádět do MŠ zdravé děti
- ◀ Ráno předat dítě učitelce a hned odejít
- ◀ Trénovat s dětmi (doma) sebeobsluhu
- ◀ Respektovat program a pravidla třídy
- ◀ Přezouvat se v prostorách MŠ
- ◀ Číst a sledovat informace MŠ (pro rodiče)

Společně jsme o pravidlech debatovaly. Zeptala jsem se učitelek, jestli mají rodiče také nějaká práva ze strany MŠ. Učitelky chvíli diskutovaly a uvedly, že je to např. diskrétnost učitele k citlivým informacím a jejich komunikace nebo právo informovat se o pokroku či problémech svého dítěte. Bavily jsme se také o formě sdělení pravidel. Jedna z možností je např. na úvodní schůzce s rodiči na začátku školního roku. Souhlas s pravidly a práva pro rodiče je možné oboustranně podepsat. V případě opakovaného porušení je možné se na danou dohodu mezi mateřskou školou a rodičem odkazovat.

Dopolední blok jsme uzavřely promítnutím „pravidel“ Roberta Fulghuma, která uvádí v tematické knize *Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole*. V závěrečné reflexi jsme připomněly a shrnuly dopolední aktivity.

Proběhne v prostorách ateliéru, kde je možnost volnějšího pohybu účastníků.

10 min ÚVODNÍ aktivita → 90 min NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE → 10 min PŘESTÁVKA →
75 min VERBÁLNÍ KOMUNIKACE → 10 min REFLEXE

Aktivita: Obr, čaroděj a trpaslík

10 min

Nejdříve přečtení úryvku z knihy Roberta Fulghuma: Měli jsme hrát na Obry, čaroděje a skřítky...z knihy Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské školce²¹

Cíl: rozechřívající hra: aktivizace po obědě

❖ KOMUNIKACE

(rovina rozvoje učitelek)

185 minut

Úvodní brainstorming: Co Vás napadá, když se řekne KOMUNIKACE? 5 min

Nápady jsou zapisovány na flip chart a následně tříděny do tematických celků.

Praktická teorie k zářmování bloku o komunikaci:

Komunikace představuje sdělování a přijímání informací v sociálním chování a vztazích. Komunikace zahrnuje **verbální** a **neverbální** složku. Řeč těla, zvuků a slov, předmětů a prostředí vytvářeného člověkem, řeč lidských skutků.

Nelze nekomunikovat, nelze se nijak nechovat.

Diskuze nad významem komunikačních dovedností předškolního pedagoga. Kde pociťují učitelky slabá místa? Na co se zaměříme v nácviku?

Cíl: Společné rámování tématu.

²¹ viz Příloha č. 4

Pomáhá nám hlouběji a komplexněji pochopit sdělení, pravdivě vypovídá o aktuálním emočním rozpoložení člověka, o vztahu člověka k tématu, k druhému člověku.

Úvodní otázky:**10 min****Jaké znáte druhy neverbální komunikace?**

- mimika, gestikulace, haptika, postoje, proxemika, úprava zevnějšku

Jak dáte beze slov najevo, že druhému aktivně nasloucháte?

- pohled na mluvčího, pokyvování, přivrácená pozice, oční kontakt.

Co mimoslovně sdělujeme?

Neverbální projevy, na které často při soustředění na obsah sdělení, zapomínáme, o nás mohou vypovídat více, než si uvědomujeme, než si přejeme. Proto je důležité soustředit pozornost i k neverbální komunikaci.

Sdělujeme/předáváme informace o tom, **jak vnímáme sami sebe**, jak svého partnera a o vlastních emocích, napětí a rozpoložení.

Stručná pravidla gestikulace:

- přirozená gesta bez křeče
- gesta navazují na mluvené slovo
- gesta jsou sladěna s ostatními pohyby těla

Aktivita: Držení těla, podání ruky**10 min**

Postupně každý zaujímá pro sebe typické držení těla (ve stoje, vsedě), ostatní komentují, co vidí, jak na ně držení těla kolegyně působí. Poté všichni zkouší vzpřímený přirozený postoj s následující představou: strom s pevnými kořeny, rozsvícená lucerna v hrudní oblasti, váha těla rovnoměrně na obou nohách, hledání optimálního těžiště. Následuje zkouška podání ruky. Všichni chodí v prostoru a na signál se postaví vždy dva proti sobě a podají si ruku.

Reflexe: Jak vypadá správné držení těla? Je nám příjemné? Pozor na podávání ruky způsobem „leklá ryba“, dominantní a submisivní styl podání ruky. Co znamenají zkřížené ruce či nohy (zámky) či založené ruce (hrady)? Vlastní zkušenosti?

Cíl: Uvědomění si držení svého těla a stylu podávání ruky (např. rodičům) a vytváření neverbálních bariér (zámky, hrady). Návuk optimálního postoje a příjemné a sebevědomé podání ruky.

Aktivita: Neverbální projevy během prezentování

60 min

Úkolem pro dobrovolníky je vystoupit před skupinou a prezentovat během 2 minut svou mateřskou školu (ŠVP, vybavení, zaměření či specifika MŠ). Verbální obsah sdělení není v tuto chvíli předmětem hlavního zájmu. Sledujeme prezentujícího především z pohledu jeho neverbálních projevů. Každé vystoupení je nahráváno na kameru pro pozdější rozbor. Ostatní sledují a mohou si psát poznámky.

Reflexe: Nejdříve se vyjadřují ostatní k výstupu mluvčího, poté mluvčí ke svému výstupu. Jaká to pro Vás byla zkušenost? Co si uvědomujete ve vztahu ke svým neverbálním projevům? Jaký byl oční kontakt mluvčího s publikem? Držení těla, gesta? Co pozitivního Vás na prezentujícím zaujalo? Co Vás na komunikaci zaujalo v negativním smyslu?

Cíl: Účastníci si mohou vyzkoušet vystoupit před publikem a formulovat krátkou prezentaci o své práci v MŠ. V rámci reflexe si pomocí videozáznamu uvědomí své typické neverbální projevy, na co si při prezentování v neverbálních projevech případně dávat pozor.

PŘESTÁVKA

10 min

Aktivita: Ředitel ZOO**10 min**

Aktivita ve stoje v kruhu, uvnitř kruhu je ředitel ZOO, který postupně ukazuje na jednotlivá zvířata:

Slon – na koho se ukáže, musí vytvořit chobot a jeho sousedi se naklánějí s rukama znázorňujícíma velké sloní uši

Opice – loupe banán a sousedi se drbou se na bradě

Lev – zařve a rozpřáhne ruce nad hlavu a sousedi zařvou a na místě utíkají

Cíl: Aktivizace po přestávce

Praktická teorie: Verbální komunikace**5 min**

= komunikace prostřednictvím jazyka a řeči

Užívá artikulovanou řeč, tvořenou hláskami, slovy a větami.

Co (slovně) sdělujeme?

4 roviny podle F. Schulz von Thuna:

- Věcný obsah
- Apel
- Vztah
- Sebeprojev

Paralingvistická komunikace**5 min**

= doprovodné rysy verbální komunikace, které výrazně ovlivňují význam a smysl sdělení

- Hlasitost projevu
- Kvalita řeči, výška tónu hlasu
- Barva hlasu a intonace
- Emoční zabarvení projevu
- Plynulost řeči
- Rychlost řeči
- Chyby v projevu a „slovní plevel“

Aktivita: Paralingvistika v kole

Ve stoje v kruhu si posíláme paralingvistickou zprávu. Jedna z učitelek vymyslí jakoukoli větu a úkolem je postupně každý větu říci různým způsobem: např. vesele, ospale, zoufale, natěšeně, bojácně, zamilovaně, atp.

Cíl: Uvědomit si, co doprovází obsah sdělení, jak lze dát větě zcela jiný smysl či význam. Práce s hlasem – zkoušení různých hlasových poloh, ujasnění či připomenutí si pojmu paralingvistika.

Asertivní komunikace

30 min

K čemu se nám hodí, když budeme umět otevřeně a přitom nekonfliktně sdělovat své názory, potřeby a práva? Co znamená pojem asertivita, asertivní komunikace?

= **partnerský způsob chování; zdravé sebeprosazení**

Diskuze: ve skupinkách o vlastních zkušenostech s uplatňováním asertivního způsobu komunikace v profesi, např., zvládnutí kritiky od kolegyně, rodiče.

Základní typy chování:

Agresivní Já jsem OK, Oni nejsou OK nedostatek úcty k druhým	Asertivní Já jsem OK, Oni jsou OK úcta k sobě i druhým
Manipulativní Já nejsem OK, Oni nejsou OK nedostatek úcty k sobě i druhým	Pasivní Já nejsem OK, Oni jsou OK nedostatek úcty sama k sobě

Asertivní práva:

- Právo neomlouvat se
- Právo neřešit problémy druhých
- Právo změnit názor
- Právo dělat chyby
- Právo nevědět

- Právo nezávislosti
- Právo nelogicky rozhodnout
- Právo nerozumět
- Právo nebýt perfektní

Asertivní postupy:

- Gramofonová deska
- Přijatelný kompromis
- Náhradní řešení
- Technika otevřených dveří

Aktivita:

Dialog ve dvojicích v situaci, kdy rodič opakovaně přichází ráno s dítětem po dohodnuté hodině, narušuje již rozběhnutý program. Scénku učitelky zkouší zahrát několikrát za sebou a pokaždé se snaží zařadit některé role v jednání:

Manipulativní rodič, pasivní učitelka, asertivní učitelka, agresivní rodič, agresivní učitelka. Následuje reflexe, diskuze.

Cíl: Ujasnění si rozdílu mezi agresivní, manipulativní, pasivní a asertivní komunikací. Účastníci si vyzkouší asertivní způsob jako vyrovnaný a poctivý způsob přistoupení k určitému problému.

Řešení konfliktů

15 min

konflikt = střet protichůdných verbálních (myšlenkových, emocionálních a postojových) projevů

- nezpanikařit
- nebát se
- nezvyšovat napětí
- nejednat arogantně
- neprokovat
- nestavět sílu proti síle
- neponižovat druhého
- nebýt agresivní
- neuzavírat druhému cestu k návratu

Aktivita: Analýza pracovního konfliktu

Úkolem pro každého je analyzovat poslední dobu z hlediska pedagogického procesu, zda zažil problémovou/konfliktní situaci s rodičem, kolegou, ve které vystupoval jako angažovaný účastník. Následuje převyprávění situací ve trojicích. Doporučení od ostatních členů skupiny, jak vhodně postupovat, vlastní obdobná zkušenost.

Reflexe: Kdo vyvolal konflikt? Byl jsem předtím unaven, něčím rozrušen? Tlumil nebo rozdmýchával jsem situaci?

Cíl: Analyzovat reálné konfliktní situace v rámci praxe učitelek, hledání optimálního řešení, reakce, sdílení zkušeností. Jak řešit situaci asertivním způsobem?

Hlavní zásady dorozumění

- Vyjadřovat se přímo, otevřeně, klidně a věcně
- Říkat jen to, co skutečně myslím vážně
- Důsledně odlišovat prožitek od názoru
- Být čitelný ve svých projevech (sloves i chování)
- Soustředit se, aby slova mířila přesně (nemyslet na to, jak ovlivnit partnera)
- Respektovat osobnost partnera a vyžadovat respekt vůči sobě

❖ Reflexe a uzavření prvního dne kurzu:

10 min

Shrnutí hlavních bodů/témat dne, dotazy, připomínky, nástin programu za týden, poděkování a rozloučení.

12.1 Reflexe odpoledního bloku: den 1

REFLEXE ODPOLEDNÍHO BLOKU

Odpoledne jsme začaly četbou příběhu z knihy R. Fulghuma: *Všechno co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v MŠ*, povídkou: *Měli jsme si hrát na obry, čaroděje a skřítky*. Navázaly jsme rozechřívací hrou, která výborně zafungovala pro aktivizaci skupiny po obědě. A byla to veselá aktivita, protože obě skupiny třikrát po sobě vždy měly shodné postavy (dvakrát skřítko a napotřetí obra) a výborně zafungovala pro navození příjemné atmosféry.

Pustily jsme se do brainstormingu k širokému tématu „komunikace“. Paní učitelky nejspíše nabízely hesla, která zapisovaly na flipchart:

- ◀ porozumění
- ◀ pochopení
- ◀ neverbální komunikace
- ◀ obsah
- ◀ výslovnost
- ◀ srozumitelnost
- ◀ sblížení
- ◀ význam

Uvědomila jsem si, že většina učitelek nemá jasnou teoretickou představu nebo si není jistá, co pod téma zařadit. Opřely jsme se tedy o materiály. Do podkladů jsem zpracovala základní teorii k neverbální i verbální komunikaci (co všechno sdělujeme slovně i mimoslovně, základní druhy neverbální a paralingvistické komunikace a praktická doporučení pro asertivní komunikaci, komunikaci pro řešení konfliktů a hlavní zásady pro dorozumění).

Nejdříve jsme prošly částí teorie k neverbální komunikaci. V praktické aktivitě jsme vyzkoušely správné držení těla a podání ruky. Učitelky si vyzkoušely, jak na ně působí různá podání ruky. Poté jsem nabídla učitelkám kamerový trénink – prezentování vlastní mateřské školy během 2 minut, při které nám šlo o analýzu neverbálních projevů. Aktivitu si vyzkoušely dvě vedoucí učitelky a jedna začínající.

Ostatní učitelky zůstaly bezpečně v roli komentujících. Pro obě vedoucí učitelky to byla první zkušenost s kamerovým tréninkem a podle reflexe pro ně byla významná. Začínající učitelka techniku absolvovala při studentské praxi na vysoké škole. Bylo zajímavé sledovat komentující učitelky. Jedna z učitelek reflektovala, že má mnoho poznámek ke kolegyni, ale přitom sama by do aktivity nešla (uvedla). Nabídla jsem tedy ostatním využití techniky v klidu soukromí domova, kdy si následně mohou, bez cizích pohledů, zkusit analyzovat své neverbální projevy. V reflexi jsme se bavily o tom, proč je pro učitelky nepříjemné vystoupení před skupinou a natáčení a za jakých podmínek by bylo natočení přijatelné. Nejčastějším důvodem byla tréma vystoupit před ostatními. Přijatelné by natáčení bylo, pokud bychom se všichni dobře znaly a měly jistotu bezpečí a také měly čas si prezentaci dobře v klidu připravit.

I přes ujištění o zachování natočeného materiálu výhradně pro účely kurzu a následném vymazání si uvědomuji, že ostych před natočením kamerou mohl být u některých učitelek způsoben představou poskytnutí nahrávky ředitelce MŠ MOZAIKA (z důvodu blízké rodinné vazby lektorky a paní ředitelky, o které několik učitelek vědělo). Zcela začínající učitelka se soukromě po skončení prvního dne kurzu vyjádřila, že se neodvážila před kameru stoupnout s tím, že by to ostatním zkazila. Přemýšlela jsem o tom, že by nejspíš našlo odvalu více učitelek, pokud by aktivita byla zařazena až na druhý den kurzu, kdy už se skupina více poznala.

Po přestávce jsme si zahrály hru na ředitele ZOO, která nám opět posloužila k aktivizaci a pobavení skupiny. Hru jsem nabídla k využití i se staršími předškolními dětmi. Poté jsme se pustily do praktické teorie k verbální komunikaci a aktivity posílání paralingvistické zprávy.

Významným blokem bylo téma asertivní komunikace. Učitelky si ve dvojicích a jedné trojici přehrávaly dialogy mezi učitelkou a rodičem v situaci opakovaného pozdního příchodu rodiče s dítětem do MŠ a narušením ranního programu s využitím role pasivních, manipulativních, agresivních a nakonec i asertivních aktérů. V reflexi jsme se věnovaly ujasnění principu asertivního čili profesionálního přístupu a změně v pohledu na agresivního rodiče jako na člověka, který svým chováním o sobě vypovídá informaci o své vlastní frustraci a je třeba nebrat si případné útoky osobně, ale chápat je v kontextu či pohledu možného problému rodiče.

12.2 Zhodnocení: den 1

Během prvního dne se podařilo projít všemi aktivitami víceméně podle časového plánu. Všechny aktivity se vztahovaly k profesi předškolního učitele. Dopolední aktivity vedly k vzájemnému seznámení, zapamatování si jmen, navození příjemné atmosféry kurzu (i přes mou počáteční nervozitu lektorky) a seznámení učitelek se stylem práce během kurzu. Přínosem byla aktivita a diskuze nad pravidly a právy pro rodiče, které může MŠ s rodiči dohodnout. Odpoledne, jsme se ponořily do širokého tématu *komunikace*.

Uvědomila jsem si, že je pro učitelky obtížné uchopit teorii. Osvědčila se nám podkladová prezentace se základní teorií doplněnou praktickými doporučeními, kterou jsem dala každé učitelce k dispozici. Učitelky oceňovaly možnost psát pouze postřehy a možnost vracet se k podkladům v budoucnu.

Nabídku zkusit prezentovat na kameru využily tři učitelky, nicméně vnímala jsem aktivitu za velmi přínosnou i pro pozorující učitelky. Věřím, že některé z nich si zkusí domácí video trénink.

Nosným tématem byla asertivní komunikace a řešení konfliktů. Vnímala jsem jako velmi přínosné sdílení zkušeností při řešení konkrétních situací ve skupinkách mezi zkušenými a začínajícími učitelkami. Paní asistentka pedagoga v současné době nemá žádné pedagogické vzdělání a na kurzu často byla v roli pozorovatele a pozorného posluchače. Pro ostatní byly při reflexích zajímavé její pohledy a zkušenosti s péčí o chlapce s autismem.

Celodenní vedení skupiny pro mě bylo vysilující, ale zároveň jsem prošla velmi cennou lektorskou zkušeností. Poznání skupiny mi pomohlo při přípravě druhého dne kurzu ještě více na míru cílové skupiny.

Den 2

DOPOLEDNÍ BLOK:

3,5 hodiny

75 min Duševní hygiena → 30 min Témata v RVP PV → 20 min komunitní kruh → 15 min přestávka → 20 min Poslaná přání

DUŠEVNÍ HYGIENA, PSYCHICKÁ ODOLNOST

75 minut

Aktivita: Kolečko pozitivních zpráv

10 min

Učitelky řeknou své jméno, zamyslí se a uvedou, v čem je jejich silná stránka z hlediska profese, co se jim v práci daří, jaké vlastnosti se jim na sobě líbí.

Reflexe: Jak se Vám říkála pozitiva o sobě? Je těžké se před ostatními pochválit? Šlo to někomu snadno?

Cíl: Uvědomit si své silné stránky, ocenit se před skupinou lidí stejné profese

Diskuze:

10 min

Co je pro nás pracovní stres? Co děláme/můžeme při práci udělat pro jeho uvolnění? Osobní strategie zvládání/setřesení napětí. Může být stres i vítaný? Jaký vidíte význam pozitivního myšlení? Jaký tělesný stav je nejlepší pro Vaši dobrou práci?

Ve skupinách alespoň 5 nápadů pro uvolnění stresu. Každý za sebe následně sděluje, jaké aktivity pro uvolnění stresu/zlepšení nálady v práci jemu nejlépe vyhovují.

Aktivita: Živé obrazy

20 min

Každý si promyslí a napíše, jaké situace jej v profesi stresují. Poté ve trojicích všichni své situace převedou, skupina vybere jednu situaci a neverbálně vytvoří živý obraz o dané situaci. Ostatní diskutují o možnostech, co živý obraz ztvárňuje za situaci.

Reflexe: Čí to byla situace? Co konkrétně vás v dané situaci rozhodí? Jak by ostatní situaci řešily.

Cíl: Uvědomit si a předvést stresovou situaci typickou pro učitelky MŠ, sdílet zkušenosti ostatních s řešením daných situací.

Devatero první pomoci ve stresu²²

5 min

- protistresové dýchání
- chvilková tělesná relaxace
- koncentrace na „kredenc“ = jakýkoli emočně neutrální, nám lhostejný předmět
- Odejít a zůstat chvíli sám
- Změnit činnost
- Poslech relaxační hudby
- Rozhovor s někým třetím
- Počítání
- Cvičení (tělesné)

Aktivita: Mapování emocí – lidová rčení:

10 min

Otázka: Používáte některá rčení? Která?

Např.: *Mám plnou hlavu věcí.*

Někdy toho mám po krk. Dusím se. Nemám slov.

Nakládám si toho moc na bedra.

Leží mi to v žaludku.

Buší mi z toho srdce.

Podlamují se mi kolena. Nejrady bych do něčeho koplá.

Zadáním je namalovat postavu a zakreslit svá centra stresu a následně je popsat a sdělit skupině pomocí lidových rčení.

Reflexe: Stres se podepisuje na našem těle. Kde cítíte stres? Jak se s ním můžete poprat? Např. dusím se – je třeba situaci prodýchat, apod.

Cíl: Uvědomit si, kde na svém těle pociťujeme napětí při konkrétních profesních stresových situacích.

²² GREGOR, O. *Zdravě žít, to je kumšt*. Praha, Olympia 1988.

Aktivita: Relaxace**10 min**

Se zavřenýma očima při poslechu relaxační hudby mají učitelky myslet na to, proč si vybraly své povolání, co se jim v práci daří, na co se dále těší. Kdo chce, může se položit na karimatku.

Reflexe: Dařilo se Vám myslet na pěkné věci spojené s Vaší profesí, mít zavřené oči? Bylo Vám to příjemné? Měl někdo s relaxací problém?

Cíl: Odpočinek, uvědomění si sama sebe, vlastní zkušenost s prožitím relaxace.

Techniky pro relaxaci předškolních dětí**10 min**

Diskuze: Jaký je význam zařazování relaxačních technik pro děti v kontextu dnešní doby?

Jaké techniky využíváte v praxi s dětmi?

Nabídka:

- Volná hra
- Jóga pro děti
- Jemná masáž
- Uvolnění, oddech, podpora pozornosti
- Z. Šimanovský: CD Maková zrníčka - relaxace

PŘESTÁVKA: 15 min

Aktivita: Gymnastika pro mozek**5 min**

Úkolem je aktivita paží, které se střídavě chytají vždy jedna za nos a druhá za ucho (uši jsou střídány), v mezidobě se paže vrací podél těla, snaha o synchronizaci pohybů celé skupiny.

Při další aktivitě se snažíme obouručně (zároveň) malovat ve vzduchu před sebou. Jedna ruka opisuje kružnici, druhá čtverec. Pro pokročilé lze vyzkoušet kombinaci chodidla a ruky.

Cíl: Aktivizace, propojení pravé a levé hemisféry mozku

**RVP PV a hlavní témata kurzu: duševní hygiena, pravidla,
komunikace**

PRAKTICKY POJATÝ TEORETICKÝ BLOK

30 min

Témata kurzu v klíčových kompetencích, vzdělávacích oblastech a očekávaných výstupech RVP PV.

Vstupní informace o průběhu mezinárodní konference k Inovaci předškolního vzdělávání, pozitivní hodnocení RVP PV ze strany OECD a ČŠI.

RVP PV:

- Portál pro učitele rvp.cz/články/předškolní vzdělávání - inspirace
- Klíčové kompetence
- Vzdělávací oblasti
- Očekávané výstupy

Klíčové kompetence pro předškolní vzdělávání

= **soubory dovedností, poznatků, hodnot a postojů** důležité pro osobní rozvoj člověka, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence činnostní a občanské

Profesní kompetence učitele

= **soubor osobnostních a odborných předpokladů pro výkon učitelské profese;**
(J. Průcha)
= **komplexní způsobilosti k úspěšnému vykonávání profese, která zahrnuje znalosti, dovednosti, postoje, hodnoty a osobnostní charakteristiky** (V. Spilková)

Přehled (klíčových) pedagogických kompetencí předškolního pedagoga podle V. Krejčové²³.

Diskuze: Kdo a jak jste se podílely na tvorbě školních vzdělávacích programů? Jak vnímáte současné požadavky na předškolní pedagogy?

➤ **Duševní hygiena u předškolních dětí v RVP PV**

Dítě a jeho tělo

- rozvoj psychické zdatnosti
- osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí

Učitelka:

- nabízí relaxační a odpočinkové činnosti zajišťující zdravou atmosféru a pohodu prostředí

Dítě a jeho psychika

- podpora duševní pohody, psychické zdatnosti a odolnosti dítěte

Učitelka:

- nabízí činnosti přiměřené silám a schopnostem dítěte a úkoly s viditelným cílem a výsledkem, v nichž může být úspěšné

➤ **Pravidla s dětmi v MŠ v RVP PV**

Sociální a personální kompetence

- v běžných situacích dítě uplatňuje základní společenské návyky a pravidla, je schopné respektovat druhé...

²³ viz Příloha č. 5

- napodobuje modely prosociálního chování a mezilidských vztahů, které nachází ve svém okolí

Činnostní a občanské kompetence

- spoluvytváří pravidla společného soužití mezi vrstevníky, rozumí jejich smyslu a chápe potřebu je zachovávat

➤ Rozvoj komunikativních dovedností předškolních dětí

Dítě ukončující předškolní vzdělávání podle RVP PV:

- ovládá řeč, hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, rozumí slyšenému, slovně reaguje, vede smysluplný dialog
- dokáže vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky

Učitelka:

- vytváří příležitosti k vyprávění zážitků a zkušeností dětí
- dává dětem dostatečný prostor k vyjádření
- aktivně dětem se zájmem naslouchá
- podává zpětnou vazbu o tom, že porozuměla
- podněcuje a „provokuje“ k řečovým aktivitám
- reaguje empaticky na pocity a nálady dětí
- vytváří podnětné prostředí k vyjadřování vlastních prožitků, pocitů a nálad

Komunitní kruh:

- Aktivní naslouchání – dodržování pravidla
- Prostor pro každého
- Prosociální jednání
- Rituál
- Zklidnění

Aktivita: Poslaná přání

20 min

Zadáním je formulovat a říci ostatním kolegyním přání k profesi v komunitním kruhu. Mluví ten, kdo má v ruce putující kapsu.

Reflexe: Provádíte ve školkách komunitní kruh? Co se děti na komunitním kruhu učí. Jak u vás probíhá komunitní kruh? Jaké jsou podmínky pro úspěšnou realizaci KK? Co neřešit v rámci KK a proč?

Cíl: Zažít komunitní kruh ne v roli učitelky, která kruh vede, ale jako účastník.

PŘESTÁVKA NA OBĚD: 11:30 - 12:15

ODPOLEDNÍ BLOK:

2,5 hodiny

15 min Témata v RVP PV → 65 min praktická cvičení → 40 min závěrečná reflexe a zpětná vazba

Aktivita: Místa si vymění

5 min

Aktivizace po obědové pauze.

Pokračování tématu: **Rozvoj komunikativních dovedností předškolních dětí**

15 min

Dítě ukončující předškolní vzdělávání podle RVP PV:

- domlouvá se gesty i slovy, rozlišuje některé symboly, rozumí jejich významu a funkci
- v běžných situacích komunikuje bez zábran a ostychu s dětmi i dospělými
- chápe, že být komunikativní, vstřícný, iniciativní a aktivní je výhodou
- ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní
- průběžně rozšiřuje slovní zásobu a aktivně ji používá k dokonalejší komunikaci s okolím

Učitelka:

- aktivně a vědomě pracuje s verbálními i neverbálními komunikačními prostředky
- spolu s dětmi vytváří symboly, které prakticky používají
- ukazuje dětem, k čemu je dobré umět číst a psát
- seznamuje děti s novými pojmy, upřesňuje jejich obsah
- na děti mluví klidně (nekřičí, nepřekřikuje)
- vytváří příležitosti k tomu, aby děti předávaly informace dospělým i sobě navzájem

Dítě ukončující předškolní vzdělávání podle RVP PV:

- dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává (knihy, encyklopedie, počítač, audiovizuální technika, telefon, atp.)
- ví, že se lidé dorozumívají i jinými jazyky a že je možno se jim učit

Učitelka:

- umožňuje dětem používat informativní a komunikativní prostředky
- zprostředkovává jim setkání s jinými jazyky a podněcuje jejich zájem o porozumění

Aktivita: Koulelo se, koulelo, červené jablíčko

15 min

Učitelky dostaly materiál s činnostmi k tématu: *Koulelo se, koulelo, červené jablíčko*. Úkolem bylo diskutovat, co jednotlivými činnostmi u dětí můžeme rozvíjet a řadit jednotlivé činnosti k relevantním vzdělávacím oblastem v RVP PV.

- **písnička o jezkovi** – hudební činnost
- **příběh o jezkovi a hra na sběrače jablek** – pohybová činnost²⁴
- **zdobení jablka** – výtvarná činnost
- **pečení štrůdlu** – dramatizace
- **upečení štrůdlu** – prožitkové učení

Reflexe: Pracujete s RVP PV když připravujete činnosti pro děti? O co se v RVP opíráte? Jak se Vám s RVP pracuje?

²⁴ Viz článek z portálu rvp.cz: Autorka článku: Miroslava Strakatá: Dostupné z WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/PMF/2792/BAREVNY-PODZIM.html/>

E. Svobodová: vytváření emočně podporujícího prostředí – role dospělého: 5 min

- Sdělovat své pocity, používat Já výroky, svá očekávání
- Empaticky reagovat (aktivně naslouchat, pojmenovat možné pocity dítěte, nabízet pomoc)
- Nepopírat emoce dětí („nebuď smutný“, „chlapi nebrečí“, „to nic není“), mluvit o emocích
- Příkaz či pokyn změnit na informaci nebo popis
- Všimat si a oceňovat děti (za úklid, oblékání bez pobízení, ohleduplnost, děti se dokázali na něčem domluvit)
- Pozor na nálepky - přenálepkovat

Aktivita: Výroky²⁵

15 min

Zadáním je samostatně formulovat na připravený podklad s popisem

pedagogických situací:

- „Já výrok“, když..
- Použít empatickou reakci, když..
- Popsat, jak se zachováte/co řeknete, když

Cíl: Zamyslet se nad efektivním řešením situací a následných reakcí. Prakticky si

vyzkoušet formulovat doporučené postupy v komunikaci s dětmi podle E.

Svobodové. Sdílet nápady formulací či možných reakcí mezi kolegy.

Principy efektivní komunikace podle knihy Respektovat a být respektován: 5 min

- Držet se přítomnosti
- Držet se problému – vyhnout se hodnocení osoby
- Zprostředkovat smysluplnost
- Dávat dítěti prostor
- Zaměřit se na pozitiva
- Brát v úvahu emoce
- Při sdělování požadavků šetřit slovy
- Hlídat si tón hlasu

²⁵ viz Příloha č. 8

Praktická doporučení z knihy Respektovat a být respektován:

- Začít hned raději s jednou dovedností, zaměřit se na ni
- Zkoušet nové postupy nejprve v klidných běžných situacích s lidmi v dobrých vztazích
- Nespěchat s řešením, s nevyžádanými radami, raději mlčet
- Dát si čas na rozmyšlenou
- Zvažovat zda bychom chtěli určitou formu sdělení slyšet?
- Otevřenost
- Domluvit se na přijatelných/nepřijatelných způsobech komunikace

SMART cíle:

5 min

S = specifický

M = měřitelný

A = adekvátní, akční

R = realistický, dosažitelný

T = termínovaný

SMARTER +

E = etický, evaluovatelný

R = rewarded – zohledňující odměnu

Aktivita: Profesní cíle

20 min

Na úvod debata o významu plánování/příprav pracovních aktivit, sebeřízení, následuje samostatná práce s pracovními cíli za doprovodu relaxační hudby.

Úkolem je samostatně písemně odpovědět ve vztahu ke své práci na otázky v připraveném formuláři²⁶:

²⁶ Lakein, A., How to get control of Your Time and Life. – upravil J.Val. 2003 a pro účely OSR pro učitelky MŠ K. Kolářová 2013

1. Jaké jsou Vaše celoživotní pracovní cíle?
2. Jaké pracovní cíle máte pro dobu nejbližších 3 – 5 let?
3. Čeho chcete v zaměstnání dosáhnout v nejbližších šesti měsících?
4. Projděte si znovu cíle u všech otázek a vypište ty, které považujete za nejdůležitější

Reflexe: Debata, kdo chce, sdílí své cíle, případná očekávaná úskalí v jejich plnění.

Společná reflexe a uzavření kurzu:

30 min

Shrnutí hlavních bodů/témat dne, dotazy, připomínky, zhodnocení kurzu – diskuze.

Co pro vás bylo přínosné? Chyběly vám nějaké informace, podklady?

Aktivita na závěr: Vyplnění dotazníku

Se závěrem kurzu je úkolem odpovědět na čtyři otázky dotazníku pro zpětnou vazbu ke kurzu. Aktivita je anonymní.

Cíle: reflexe činností, sebereflexe učitelek, zpětná vazba pro lektorku

Odpovědi na otázky:

- 1) *Co jste se během kurzu naučila?*
- 2) *Jak využijete nové znalosti, dovednosti či postoje, které jste získala v kurzu ve Vaší práci s dětmi, kolegyněmi, rodiči?*
- 3) *Co se Vám během kurzu líbilo a co byste změnila?*
- 4) *Co se dále chcete či potřebujete z hlediska osobnostně sociálního rozvoje učit?*

❖ Závěr

Poděkování, předání Osvědčení o absolvování kurzu a rozloučení.

12.3 Reflexe a zhodnocení den 2

REFLEXE A ZHODNOCENÍ DEN 2

Druhý den jsme strávily v prostoru ateliéru. Ráno jsme se přivítaly a začaly kurz **debatou** o případu z jedné mateřské školy, který řešil ombudsman. Šlo o situaci, kdy maminka jednoho dítěte podala stížnost u ombudsmana kvůli údajné nespavosti dítěte během noci z důvodu spánku ve školce. Vzhledem k tomu, že jsme tento den začínaly tématem **duševní hygiena**, se nám daná debata hodila i do úvodu tématu. V diskuzi se většina učitelek shodla na tom, že odpočinek po obědě je nezbytný a zdravý, nicméně není vhodné děti nutit ke spánku. Ve většině školek chodí spát menší děti a větší spát nechtějí, ale odpočívají např. s knížkou. Učitelky je přitom vedou k respektu k dětem, které spát chtějí. Překvapilo mě, že v jedné školce se vůbec nespí, pouze odpočívá. Vyplynulo to z dohody mezi pedagogy MŠ.

Po úvodní debatě a přehledu témat pro druhý den kurzu jsme přešly k aktivitě, kdy učitelky měly říci své jméno a to, v čem jsou profesně dobré, co jsou jejich **silné stránky**, co se jim v práci daří. Bylo znát, že většině učitelek se **pochvala sebe sama** nevyslovovala snadno. Jedna z učitelek začala výrokem, že: „samochvála smrdí“. Učitelky pozitivně hodnotily zejména své hudební, výtvarné dovednosti a umění zapojit děti do těchto činností. Jedna učitelka uvedla, že vzhledem k jejímu vzdělání ve speciální pedagogice se jí daří logopedická prevence s dětmi, jiná učitelka se přidala, že za svůj úspěch považuje zásluhu na fungující spolupráci logopeda, rodičů dětí s vadami řeči a mateřskou školou, chce se dále věnovat problematice logopedické prevence.

Několik učitelek se ocenilo za pozitivní vztah dětí k nim jako k učitelce. Na otázku, jak poznávají pozitivní vztah dítěte k učitelce, uvedly např., že dítě si vyžaduje pusku při odchodu ze školky (u začínající učitelky), jiná učitelka uvedla, že pozitivní vztah vycítí i z hovorů s rodiči. Velmi zajímavé bylo vlastní ocenění začínající učitelky (vystudovaná inženýrka), která uvedla za pozitivum svou manuální a technickou zručnost. Vyzdvihla svůj vztah k chlapcům, se kterými občas řeší technické parametry hraček a staveb a je proto zvláště u chlapců v obdivu. V reflexi se můj dojem z ostychu učitelek s vlastní pochvalou potvrdil. Při dotazu: „*Je mezi vámi někdo, kdo s pochvalou sebe sama neměl problém?*“ Přihlásila se jediná učitelka – začínající – která je teprve

druhý měsíc v praxi. Obrátila jsem pozornost učitelek k očekáváním, která formulovaly první den kurzu. Mezi nimi i „trénink sebeocení“. Nabídla jsem využití aktivity „sebeocení“ také s dětmi. Ptala jsem se, zda je možné aktivitu s dětmi provést s dětmi. Učitelky reagovaly a odpovídaly, že aktivitu považují za užitečnou a vyzkouší ji.

Dalším zadáním bylo samostatně promyslet tři profesní situace, které učitelky stresují, vybavit si je. Následně ve trojicích prodiskutovaly a skupinky vybraly jednu situaci, kterou postupně beze slov přešly přes živý obraz. Některé obrazy byly velmi živé a rozutíkané. Učitelky z obrazu vyvozovaly, o kterou situaci se jedná a jak to poznaly.

Učitelky vybraly následující **stresové situace**:

- ◀ úraz dítěte
- ◀ vystoupení před rodiči
- ◀ kontrola školní inspekce
- ◀ ztráta dítěte

Aktivita se vydařila, téměř okamžitě učitelky situace dobře poznávaly. V reflexi se učitelky shodly, že toto jsou nejvíce stresující situace. První situaci „úraz dítěte“ přinesla do trojice začínající učitelka. Jde o situaci, která se jí v praxi dosud nestala, ale má z ní velké obavy. Mladá učitelka ocenila, že bylo skvělé si o své obavě, která ji provází každý den v práci, promluvit s vedoucí a zkušenou učitelkou. Velmi se mi líbil přístup vedoucí učitelky, která vyjadřovala pochopení a podporu mladé učitelce.

Druhou stresovou situaci „vystoupení před rodiči“ ztvárnila učitelka s třesoucíma se rukama a padajícími papíry proti rodičům píšícím si poznámky a natáčejícími učitelku na mobil. Překvapilo mě ztvárnění natáčení na mobil. Učitelky uvedly, že je to velmi nepříjemné, ale chápou, že při společných akcích MŠ s dětmi pro rodiče si rodiče chtějí vystoupení na památku zdokumentovat. Bavily jsme se o možnostech domluvy s rodiči o nenatáčení, případně domluvě o natočení pouze výstupu dětí, nikoli učitelky.

V následující aktivitě učitelky pomocí **kresebné techniky** mapovaly, kam do těla se jim stres pravděpodobně ukládá. Pomocí lidových rčení popsaly svou „bolavou“ postavu. V reflexi jsme se bavily o tom, jak rozhánět stres. Zazněla doporučení jako:

prodýchat, odejít na chvíli od problému, zacvičit si, relaxovat. Navázaly jsme debatu o významu **relaxace** pro předcházení stresu. Na pět minut mohly učitelky relaxovat při poslechu relaxační hudby. Dvě učitelky využily možnosti položit se na karimatku. V reflexi zaznělo, že to pro všechny bylo příjemné. Jedna učitelka nedokázala mít zavřené oči a musela pozorovat ostatní.

Nabídla jsem učitelkám přehled možností pro relaxaci dětí. Jedna z uvedených možností byla **volná hra**. Zastavily jsme se v diskuzi u vytváření prostoru pro volnou hru dětí. Zaznělo silné přesvědčení, že zvláště v dnešní uspěchané době je volná (neřízená) činnost pro děti velmi důležitá a děti si potřebují odpočinout od řízených činností. Jedna paní učitelka uvedla, že se jí pro relaxaci dětí osvědčuje **jóga pro děti**. Většina ostatních učitelek pro relaxaci využívá jemné masáže dětí „zabalené“ do přібěhu (medvědice hladí své medvídky). Nabídla jsem možnost využívat CD Maková zrníčka s relaxacemi pro děti od Z. Šimanovského, který relaxace doprovází mluveným slovem.

V další části kurzu jsme se podívaly na probíraná témata (pravidla v MŠ, komunikaci a duševní hygienu) přes RVP PV. Zajímalo mě, jak učitelky v praxi využívají program, kdo se podílel na zpracování školního programu a zda se jim daří vědomě připravovat, realizovat a reflektovat činnosti, které vedou cíleně k rozvoji dětí, a přiřazovat je ke klíčovým kompetencím, vzdělávacím oblastem a očekávaným výstupům podle RVP PV. Jedna z vedoucích učitelek uvedla, že ji mnohdy formulování propojování činností se vzdělávacími oblastmi a očekávanými výstupy zdržuje od času, který mohla trávit s dětmi. Rozumí smyslu RVP, nicméně vypisování a hledání přesných formulací ji nepřirostlo k srdci. Ve své práci postupuje tak, že vymyslí a zrealizuje s dětmi program a následně hledá, které kompetence byly činnostmi rozvíjeny.

Duševní hygienu či relaxaci dětí jsme prošly přes vzdělávací oblasti a pokyny pro učitelky. Pravidla jsme probraly přes klíčové kompetence. Rozvoj komunikativních dovedností dětí je prostoupen všemi vzdělávacími oblastmi, podívaly jsme se na ně přes očekávané výstupy RVP PV. Procházení konkrétních bodů RVP PV nám posloužilo jako shrnutí tematických celků, kterými jsme se na kurzu zabývaly. Jednotlivá témata jsme propojovaly. Většina učitelek se zapojovala do diskuze o jednotlivých bodech z RVP i díky prokládání teorie navazujícími praktickými aktivitami.

Vydařený byl **komunitní kruh** a poslaná přání ostatním učitelkám. Začínající učitelka přála zkušenějším, aby jim vydržela energie a elán, které ona pociťuje na počátku své profesní dráhy. Dále se objevila přání: „*hodné děti i rodiče, optimismus, touha se dál rozvíjet, dobré nadřizené až po ministra školství, udržení ideálů*“.

Diskutovaly jsme problematiku zvládnání práce na komunitním kruhu v počtu s 28 dětmi ve třídě. Při dotazu na optimální počet dětí na kruhu jedna z vedoucích učitelek uvedla, že 14 dětí udrží pozornost, než dojde řada na posledního. Poté je soustředěnost dětí kolísavá.

Dotkly jsme se i současných požadavků na profesní kompetence předškolního pedagoga, rozdala jsem učitelkám přehled kompetencí pedagoga od V. Krejčové. Zajímavá byla zmínka o tom, že možnost věnovat se pedagogické diagnostice je při volné hře dětí. Společně jsme našly kompetence, které se váží k tématům kurzu.

Pro aktivizaci skupiny pomohla hra: „Místa si vymění“.

Ne zcela dobře připravená se ukázala být aktivita s názvem „**Koulelo se, koulelo, červené jablíčko**“. Po přečtení příběhu o ježkovi, který nosí napíchnutá jablka na svých bodlinách, učitelky hromadně protestovaly, že je to nesmysl, protože ježek je hmyzožravec a na bodlinách nic nenosí. Zareagovala jsem překvapeně s tím, že je možné dětem vysvětlit, že ve skutečnosti ježek se neživí jablky, proto je nenosí na bodlinách, ale můžeme se na příběh podívat přes fantazii, podobně jako Krteček nosí ve známém pohádkovém seriálu kalhoty, ježek je často ztvárňován jako „nosič“ ovoce na bodlinách. Představená pohybová hra této aktivity se učitelkám příliš nelíbila, protože vytvářela soutěživé prvky. Během reflexe jsem dala učitelkám za pravdu a pobídla jsem je k návrhům na úpravu aktivity tak, aby hra byla podle jejich představ. Příběh a námět na hru jsem čerpala z článku pro předškolní vzdělávání z Metodického portálu pro učitele (www.rvp.cz). Nevěnovala jsem v přípravě aktivity pro učitelky dostatečně velkou pozornost, považovala jsem hru za vyzkoušenou a ověřenou v praxi a schválenou redakční radou portálu. S učitelkami jsem se poté bavila o možnosti připomínkovat sporné materiály, na které při své praxi narazí.

Vzhledem k objemu tématu komunikace a v návaznosti na reflexe činností prvního dne, jsem do prezentace učitelkám zařadila principy a praktická doporučení pro efektivní mezilidskou komunikaci z knihy Respektovat a být respektován (P. Kopřiva a kol. 2008) a doporučení pro učitelky při snaze vytvářet emočně

podporujícího prostředí (E. Svobodová, poznatky ze seminářů). Doporučení jsme společně komentovaly a propojovaly s tím, co jsme řešily v předchozích částech kurzu.

Seznámila jsem učitelky s metodou SMART, která se také váže k tématu komunikace schopnosti vhodně formulovat profesní cíle. Předposlední aktivitou bylo samostatně formulovat celoživotní, dlouhodobé i krátkodobější profesní cíle. Nejdůležitější cíle učitelky měly zformulovat podle metody SMART. Většina prezentovaných profesních cílů učitelek vyzněla ve smyslu: „*dělat dobře svoji práci učitelky MŠ, zestárnout s profesí*“. Hezký byl cíl paní asistentky pedagoga v horizontu 3-5 let. Chtěla by dovést chlapce s autismem, o kterého se ve školce stará, do běžné základní školy, být u toho.

Na závěr kurzu proběhla společná reflexe, učitelky se vyjadřovaly k přínosu kurzu a možnostem využití nových poznatků či zkoušení dovedností v praxi. Pochvalovaly výměnu zkušeností mezi sebou, dobře připravené podklady, více níže, viz *Vyhodnocení dotazníku pro zpětnou vazbu učitelek ke kurzu*.

13 ZÁVĚREČNÁ REFLEXE KURZU

13.1 Reflexe kurzu z pohledu učitelek

V úvodu kurzu učitelky formulovaly svá očekávání od vzdělávání prostřednictvím osobnostně sociálního rozvoje. **Očekávání** jsem volně analyzovala a seřadila podle nejčastěji uváděných očekávání:

- zlepšit komunikaci s rodiči a dětmi k předcházení či efektivnímu řešení problémových situací s dětmi a rodiči
- strávit příjemný den s lidmi stejné profese
- inspirovat se OSV
- věnovat se a trénovat sebehodnocení, sebereflexi, sebeocenění
- získat informace o duševní hygieně
- poznat nové hry využitelné při vzdělávání a výchově dětí

Na základě zpětné vazby v závěru kurzu jsem dále volně analyzovala:

1) Odpovědi individuálního přínosu kurzu:

- Umožnil vyjadřovat vlastní pocity a zlepšovat se v přesnějším formulování pedagogických problémů.
- Přinesl teoretické i praktické poznatky o možnostech relaxace dětí.
- Utřídil předchozí znalosti a přinesl nové teoretické i praktické poznatky o tom, jak utvářet pravidla s dětmi a rodiči v MŠ.
- Utřídil předchozí znalosti a přinesl nové teoretické i praktické poznatky a dovednosti ve verbální i neverbální komunikaci učitelky MŠ s dětmi a rodiči.
- Přinesl zkušenost hodnotit sebe sama, svoji práci před skupinou.
- Přispěl k přemýšlení o sobě samé, o cílech a cestách v profesi i osobním životě.
- Umožnil uvědomit si a upevnit poznatky o vybraných tématech v propojení s RVP a ŠVP vlastní MŠ.
- Poskytl čas a dal důležitost vzájemnému sdílení, vnímání a reflexi profesních zkušeností, čas pro poslouchání ostatních kolegyně.
- Přinesl seznam doporučené literatury k dalšímu studiu.

2) Výpovědi o využitelnosti nových znalostí, dovedností či postojů ve své profesi:

- Učitelky budou více přemýšlet o teoretických poznatcích o komunikaci a snažit se o vhodné a efektivní formy komunikace s rodiči i dětmi.
- Učitelky se budou snažit zlepšovat komunikaci s dětmi i s rodiči, vyzkouší v praxi efektivní formy komunikace.
- Učitelky předají materiály i praktická doporučení kolegyním.
- Učitelky využijí nové poznatky a dovednosti při poradenské činnosti na úrovni MŠ.
- Učitelky vyzkouší nové aktivity s dětmi v MŠ v různých činnostech.

3) Tematické okruhy OSV, ve kterých by se učitelky potřebovaly a chtěly dále vzdělávat.

- asertivní jednání
- pozitivní myšlení
- vyrovnané sebepojetí
- verbální komunikace

→ prevence syndromu vyhoření	→ řešení problémů
→ sebeřízení	→ neverbální komunikace
→ empatické jednání s dětmi a rodiči	→ relaxace předškolních dětí
→ sebepoznání	→ rozvoj sociálních dovedností dětí

13.2 Reflexe kurzu z pohledu lektorky

Učitelky si pomocí aktivit kurzu uvědomily či připomněly teoretický základ témat OSV: pravidla a komunikace v mateřské škole a duševní hygiena. Během kurzu se učitelky zamýšlely nad svými silnými stránkami a uvědomovaly si, v čem by se potřebovaly dále rozvíjet pro účinnou práci s předškolními dětmi. Snad největší přínos kurzu vidím ve vytvořeném prostoru pro vzájemné sdílení zkušeností mezi zkušenými a začínajícími učitelkami. Zajímavé byly také pohled a postřehy asistentky pedagoga, která doplňovala diskuzi o zajímavé postřehy.

Uvědomuji si, že velmi záleží na konkrétních učitelkách a jejich ochotě a motivaci se sebou dále pracovat. Všechny učitelky i paní asistentka pedagoga se na bezplatný kurz osobnostně sociálního rozvoje přihlásily dobrovolně, což lze vnímat pozitivně ve smyslu „chtějí na sobě pracovat“. Je však možné, a v jednom případě jsem to ne zcela stoprocentně vnímala, že může jít pouze o využití možnosti odpočinout si na dva dny od práce s dětmi. Velkou motivaci jsem, zejména při reflexích, vnímala u většiny začínajících učitelek, jedné zkušené učitelky a dvou vedoucích učitelek.

Zpočátku kurzu se iniciativy při aktivitách ujímaly především dvě vedoucí učitelky. Postupně se však mně i ostatním učitelkám podařilo počáteční nervozity zbavit. Posun jsem zaznamenala zejména druhý den, kdy hned od začátku učitelky zaujatě diskutovaly. Uvědomuji si určitou „nahuštěnost“ obsahu kurzu. Domnívám se, že pro účinnější dopad kurzu a výraznější posun učitelek by bylo třeba delší trvání kurzu, opakované setkávání a řešení vždy jednoho tématu více do hloubky.

Na konci kurzu jsme se vrátily k očekáváním a refletovaly jejich naplnění. Uvědomuji si, že během dvou vzdělávacích dnů po šesti hodinách není úplně možné ponořit se zcela do hloubky jednotlivých témat a trénovat potřebné dovednosti. S ohledem na zpětnou vazbu účastnic však považuji kurz za přínosný a smysluplný.

14 ZÁVĚRY AKČNÍHO VÝZKUMU A DOPORUČENÍ

Hlavním cílem empirické části diplomové práce bylo **vytvořit a zrealizovat** pro učitelky mateřských škol **kurz osobnostně sociálního rozvoje** zaměřený na vybraná témata. Výzkumné otázky se týkaly zacílení kurzu, jeho obsahu, metod a vyhodnocení. Záměrem rovněž bylo **ověřit potřebu profesní podpory učitelek a možnost využít další vzdělávání učitelek MŠ prostřednictvím systému OSV**.

Akční výzkum provedl aktuální výzkumnou sondu do praxe MŠ, které se potýkají s vysokými profesními nároky v oblasti jejich osobnostně sociálních dovedností. Snahou bylo přispět k profesní podpoře předškolních pedagogů, zaměřit se na problematiku pedagogické situace a zároveň posílit sebehodnocení učitelek v jejich profesních kompetencích.

Závěry, ke kterým jsem došla ve výzkumné části, shrnuji v návaznosti na výzkumné otázky v následujících odstavcích.

Výzkumná otázka č. 1: Jaké budou cíle kurzu?

Cíle kurzu jsem navrhla v několika rovinách. První úroveň se týkala předání či utřídění teoretického základu. Druhá rovina se zabývala rozvojem dovedností učitelek. Další rovinou byl rozvoj dovedností dětí s ohledem na požadavky RVP PV, resp. rovina dovedností učitelek rozvíjet osobnostní a sociální kompetence u svěřených dětí. Vytyčené cíle se podařilo splnit. Pro výraznější posun učitelek by bylo třeba delšího trvání kurzu a opakované procvičování dovedností a reflexe uplatňování nových dovedností v praxi.

Výzkumná otázka č. 2: Jakými metodami efektivně pracovat při realizaci kurzu?

Během kurzu se osvědčily sebezkušenostní metody práce, které učitelkám umožnily lepší porozumění předávané teorii a její zažití v praktickém cvičení. Otevřená diskuze a sdílení pedagogických zkušeností rovněž mohou vést ke zlepšení vlastních dovedností učitelek. Většina učitelek během kurzu projevovala svoje schopnosti a ochotu se osobnostně rozvíjet a přispět tak pozitivně k lepšímu profesnímu působení. Metodické principy OSV uplatňované během kurzu s cílovou skupinou dobře fungovaly.

Výzkumná otázka č. 3: Jaký bude obsah a zaměření kurzu?

Učitelky MŠ MOZAIKA projevíly v dotazníku největší zájem o tematické okruhy: pravidla, komunikace a duševní hygiena v mateřské škole. Dvoudenní kurz OSV učitelkám nabídl prostor pro reflexi profesních dovedností v daných tématech, umožnil rozvoj vlastních dovedností, sdílení pedagogických zkušeností s předškolními dětmi v tematických celcích a provázal témata s požadavky předškolního kurikula (RVP PV). S ohledem na zpětnou vazbu učitelek je zřejmé, že porozumění vybraným tématům vnímají učitelky jako velmi potřebné a rádi by se zejména v komunikačních dovednostech dále rozvíjely.

Výzkumná otázka č. 4: Jakým způsobem vyhodnotit přínos kurzu?

Pro vyhodnocení kurzu proběhla společná závěrečná reflexe, kdy se učitelky vyjadřovaly k přínosům kurzu a k jeho možné modifikaci. Podklady pro vyhodnocení kurzu poskytla také písemná zpětná vazba.

V rovině osobnostní se zpětná vazba účastnic kurzu týkala uvědomování si souvislostí, přemýšlení o pedagogickém procesu, upevňování poznatků a rozvíjení schopnosti sebehodnocení před skupinou.

V rovině sociální se učitelky ve zpětné vazbě jednoznačně nejvíce vyjadřovaly k tématu komunikace v problémových situacích a sdílení profesních zkušeností.

Na základě provedené reflexe kurzu z pohledu učitelek i lektorky **výzkum prokázal potřebu a možnost dalšího vzdělávání učitelek MŠ prostřednictvím systému osobnostní a sociální výchovy.**

Závěrem empirické části je také **doporučení**. Pro výraznější posun učitelek by bylo potřeba delšího trvání kurzu, rozšíření kurzu o další témata systému OSV, opakované setkávání a řešení vždy nejlépe jednoho tématu do větší hloubky. Dále by bylo přínosné pokračovat v akčním výzkumu a **ověřovat**, jakým způsobem se daří účastnicím kurzu s časovým odstupem uplatňovat nové poznatky a dovednosti v praxi. Možností by pak bylo případně nabídnout kurz k akreditaci.

Koncepci kurzu OSV pro učitelky MŠ by bylo třeba ověřit s dalšími skupinami učitelek s jiným lektorem

15 DISKUSE

Zpracování diplomové práce bylo velmi náročnou a zároveň cennou zkušeností. Téma práce, výzkumný problém a formu akčního výzkumu jsem zvolila na základě studijních i pracovních zkušeností a osobního zaujetí. Snahou bylo provázat systém OSV s předškolním vzděláváním a přispět k profesní podpoře pedagogů. Tak vznikla myšlenka navrhnout kurz OSV pro učitelky mateřských škol.

Výhodou realizace kurzu byla bezproblémová a vstřícná komunikace s vedením MŠ při organizování kurzu. Díky příbuzenskému vztahu s ředitelkou MŠ bylo možné realizovat kurz v perfektních podmínkách.

S odstupem času si uvědomuji možnost realizace kurzu v lektorském tandemu. Přidanou hodnotu lektorování ve dvou vidím v rozdělení úkolů, možnosti střídat se ve vedení skupiny a společném vyhodnocení kurzu. Během přípravy kurzu bylo velmi důležité sestavit jednotlivé aktivity způsobem, který nám umožní zaznamenávat důležitá data (výroky učitelek, průběh situací). V případě dvou lektorů by bylo možné tuto problematiku jednodušeji rozdělit a postihnout.

Metody akčního výzkumu umožňují prostřednictvím pedagogů nahlížet na realitu výchovně vzdělávacího procesu v MŠ tak, jak ji pedagogové dennodenně prožívají. Akční výzkum umožňuje propojení vysokoškolských teoretických poznatků, dosavadních praktických zkušeností a školní reality. Je inspirativní a poučné sledovat, jaké otázky si učitelky kladou, co pozorují, a jak si vzájemně vyměňují zkušenosti, analyzují problémové či naopak úspěšné pedagogické situace a tím rozvíjí pedagogické myšlení. Oproti kvantitativním šetřením, která mají jistě svoji nezastupitelnou roli, je akční výzkum živým organismem a skutečným propojením výzkumníka s cílovou skupinou. Umožňuje mu dostat se k jádru problematiky a pochopit tak systém vzdělávání v jeho širších souvislostech.

Po realizaci výše popsaného akčního výzkumu si uvědomuji, jak mnoho záleží na osobnosti, dovednostech a postojích výzkumníka. Otevřenost, empatie, autentičnost, připravenost ale i pohotovost, schopnost improvizace a smysl pro humor. To jsou podle mé zkušenosti nejdůležitější požadavky na práci „akčního“ výzkumníka a lektora OSV.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo vytvořit, zrealizovat a zhodnotit kurz OSV pro učitelky mateřských škol. Záměrem bylo také ověřit potřebu a možnost dalšího vzdělávání učitelek MŠ prostřednictvím systému OSV. Snahou bylo prakticky přispět k profesní podpoře předškolních pedagogů.

Ke zpracování teoretické části jsem využila odbornou literaturu. Zabývala jsem se významem předškolního vzdělávání a požadavky na kvalitu předškolních pedagogů. Poukázala jsem na vysoké nároky na profesní kompetence učitelek MŠ a uvedla jsem poznatky o dostupných modelech profesních kompetencí předškolních pedagogů. Popsala jsem v této části vývoj a vymezení systému OSV a také se věnovala obsahu a formě přípravného vzdělávání učitelek MŠ z hlediska vzdělávání prostřednictvím OSV. Uvažovala jsem také o využití systému OSV jako součásti dalšího vzdělávání profesní podpory předškolních pedagogů.

V empirické části práce jsem navrhla koncept kurzu OSV pro skupinu učitelek mateřské školy MOZAIKA v Jihlavě. Učitelky si prostřednictvím dotazníku vybraly témata: komunikace, pravidla a duševní hygiena v mateřské škole. Na daná témata jsem zacílila kurz osobnostně sociálního rozvoje.

Za velmi přínosnou považuji z výzkumného hlediska závěrečnou ústní reflexi kurzu a písemnou zpětnou vazbu ke kurzu. Přestože jsem osobně vnitřně přesvědčená o potřebě profesní podpory pro učitelky mateřských škol a jasně vidím přínos vzdělávání formou OSV, závěry výzkumu si nedovolím zcela zobecňovat právě vzhledem k charakteru a provedení pouze na kvalitativním vzorku výzkumu a nezbytnosti dále kurz v praxi ověřovat.

Na základě výsledků výzkumu jsem se však utvrdila v přesvědčení, že vzdělávání předškolních pedagogů prostřednictvím OSV skýtá velké možnosti na cestě k profesionalizaci učitelek MŠ a v širším kontextu je v tomto typu vzdělávání učitelek i silný potenciál pro zlepšování kvality mateřských škol obecně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

Analýza kvalifikovanosti učitelů a návrhy doporučení pro podpůrné projekty ESF [online]. Praha: MŠMT, 2008 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/5302>>

České školství v mezinárodním srovnání [online]. Praha: MŠMT, 2012 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ceske-skolstvi-v-mezinarodnim-srovnani-1-1>>

Dubec, M. *Poznáváme, určujeme a dodržujeme základní pravidla chování ve třídě a ve škole. Tematický okruh OSV Mezilidské vztahy*: [online]. Praha: Projekt Odyssea, 2007 [citováno 25. listopadu 2005]. Dostupné na WWW:

<http://www.odyssea.cz/soubory/c_lekce/7_1.pdf> ISBN 978-8087145-15-9.

Early Childhood Education for All: A Wise Investment [online]. New York, 2005. Dostupné z WWW: <<http://web.mit.edu/workplacecenter/docs/Full%20Report.pdf>>

EVROPA 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění [online]. Brusel: Evropská komise, 2010 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/evropske-politiky/strategie-evropa-2020/Evropa_2020_cz_Sdeleni_EK.pdf>

ET 2020 Strategický rámec ve vzdělávání a odborné přípravě [online]. Praha: MŠMT, 2012 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/evropska-spoluprace-ve-vzdelavani-a-odborne-priprave>>

FICHNOVÁ, K. SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-323-9.

GILLERNOVÁ, I. MERTIN, V. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.

GREGOR, O. *Zdravě žít, to je kumšt*. Praha: Olympia, 1988.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HONZÁK, R. *Jak žít a vyhnout se syndromu vyhoření*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-331-3.

KOHNNOVÁ, J. *Další vzdělávání učitelů a jejich profesní rozvoj*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80 7290-148-6.

KOHNŮVÁ, J. MACHÁČKOVÁ, I. (ed.) *Další profesní vzdělávání učitelů a jeho perspektivy*. Sborník z konference k 60 výročí založení Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7290-303-0.

KOŽÁTKOVÁ, S. *Osobnostní a sociální rozvoj studentů učitelství. Disertační práce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2002.

KOŽÁTKOVÁ, S. PRŮCHA, J. *Předškolní pedagogika*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.

KOPŘIVA, P. KOPŘIVOVÁ, T. NEVOLOVÁ D. NOVÁČKOVÁ, J. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.

KREJČOVÁ, V. Jakou přípravu potřebují učitelky mateřských škol? [online]. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 2003 [citováno 20. listopadu 2013]. Dostupné na WWW: <[http://www.ped.muni.cz/capv11/3sekce/3 CAPV Krejцова.pdf](http://www.ped.muni.cz/capv11/3sekce/3_CAPV_Krejцова.pdf)>

MACHKOVÁ, E. *Drama v anglické škole: Komentované citace anglických osnov dramatické výchovy*. Praha: Artama 1991. ISBN 80-70680-29-6.

MEDÍKOVÁ, O. *Lektorské dovednosti. Manuál úspěšného lektora*. Praha: Grada Publishing. a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3236-7.

MERTIN, V. GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.

NÁDVORNÍKOVÁ, H. *Kognitivní činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2001. ISBN 978-80-86307-87-9.

NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: GRADA, 2005. ISBN 80-247-0738-1.

NEZVALOVÁ, D. Akčním výzkumem k zlepšení kvality školy. *e-Pedagogium* (on-line), 2002, roč. 2, č. 4. [citováno 18. listopadu 2013]. Dostupné z WWW: <<http://epedagog.upol.cz/eped4.2002/clanek02.htm>>. ISSN 1213-7499.

OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika I. Smysl a proměny dětství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-656-3.

OPRAVILOVÁ, E. UHLÍŘOVÁ, J. *Předškolní výchova v zrcadle pramenů II*. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7290-623-9.

OPRAVILOVÁ, E. GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-703-9.

PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997.

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání [online]. Praha: Výzkumný ústav

pedagogický, 2004 [citováno 25. listopadu 2005]. Dostupné na WWW:

<http://www.msmt.cz/files/pdf/SPRVPZV_platny_dokument.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání. 75 – 31 – M/01 Předškolní a mimoškolní pedagogika. [online]. Praha: MŠMT, 2009 [citováno 25. listopadu 2005].

Dostupné na WWW:

http://zpd.nuov.cz/RVP_3_vlna/RVP%207531M01%20Predskolni%20a%20mimoskolni%20pedagogika.pdf

SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti pro předškolní vzdělávání.* Praha: Raabe, 2010. ISBN 80-86307-39-5.

SVOBODOVÁ, E. a kol. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program.* Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.

SYSLOVÁ, Z. *Profesní kompetence učitele mateřské školy.* Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4309-7.

VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi.* Kladno: AISIS, 2005. ISBN 80-239-4908-X.

VALENTA, J. *Učit se být.* [online]. 3 přeprac. vydání. Praha, VUP 2005. Dostupné na WWW: <<http://www.rvp.cz/sekce/267>; <http://rvp.cz/clanek/201>>

VALENTA, J. *Učíme (se) komunikovat: metodika komunikace v rámci osobnostní a sociální výchovy.* Kladno: AISIS, 2010. ISBN 978-80-904071-5-2.

VALENTA, Josef. *Co je cílem hodiny osobnostní a sociální výchovy (OSV)?*. Metodický portál: Články [online]. 22. 02. 2010, [cit. 2013-11-25]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/7959/CO-JE-CILEM-HODINY-OSOBNOSTNI-A-SOCIALNI-VYCHOVY-OSV.html>>. ISSN 1802-4785.

VAŠUTOVÁ, J. Kvalifikační předpoklady pro nové role učitelů. In Walterová, E. (Ed.). *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém. Sborník z celostátní konference.* Praha: UK, 2001. ISBN 80-7290-059-5

Výroční zpráva za rok 2011/2012 [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2013 [citováno

20. listopadu 2013]. Dostupné z WWW:

<<http://www.csicr.cz/getattachment/e1b96137-2102-4a87-8cae-7384d9dba60c>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník zjišťující zájem učitele MŠ o vzdělávání v tématech OSV

Příloha č. 2: Pozvánka a informace o kurzu, profil lektorky

Příloha č. 3: Ukázka směrové cedule

Příloha č. 4: Povídka „Měli jsme si hrát na obry, čaroděje a skřítky“ z knihy R. Fulghuma: *Všechno co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole.*

Příloha č. 5: Přehled pedagogických kompetencí předškolního pedagoga podle V. Krejčové

Příloha č. 6: Komunikace v problémové situaci

Příloha č. 7: Pracovní list s tématem „O ježkovi a jablku“

Příloha č. 8: Výroky: list k praktickému cvičení

Příloha č. 9: Profesní cíle: list k praktickému cvičení

Příloha č. 10: Zdroje a doporučená literatura ke kurzu

Příloha č. 11: Zpětná vazba ke kurzu: přepis jednotlivých odpovědí

Příloha č. 12: Vzor Osvědčení o absolvování kurzu

Příloha č. 13: Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce před její obhajobou

Příloha č. 14: Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce: Evidenční list